IJRO.GOV.UZ тизими орқали ЭРИ билан тасдиқланган, Ҳужжат коди: RT61942985

O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI
QURILISH VA UY-JOY KOMMUNAL XO‘JALIGI VAZIRINING
BUYRUG‘I

2024 yil. **“**5**”** yanvar **1-son**

QR 07.03-23 “Sug‘orish tizimlari” qurilish reglamentini tasdiqlash to‘g‘risida

O‘zbekiston Respublikasi Shaharsozlik kodeksi hamda O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining “Qurilish sohasiga oid talablarni soddalashtirish hamda texnik jihatdan tartibga solish sohasidagi normativ hujjatlarni tizimlashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida” 2022-yil 6-oktabrdagi 577-son qaroriga muvofiq

B U Y U R A M A N:

1. QR 07.03-23 “Sug‘orish tizimlari” qurilish reglamenti ilovaga muvofiq tasdiqlansin.

2. O‘zbekiston Respublikasi Davlat arxitektura va qurilish qo‘mitasining 1997-yil 11-noyabrdagi 74-son buyrug‘i bilan tasdiqlangan QMQ 3.07.03-97 “Sug‘orish tizimlari. Ishlarni uyushtirish, ishlab chiqarish va qabul qilish” qurilish me’yorlari va qoidalari o‘z kuchini yo‘qotgan deb topilsin.

3. Mazkur buyruq O‘zbekiston Respublikasi Favqulodda vaziyatlar vazirligi, Suv xo‘jaligi vazirligi, Qishloq xo‘jaligi vazirligi, Ekologiya, atrof-muhitni muhofaza qilish va iqlim o‘zgarishi vazirligi hamda Sog‘liqni saqlash vazirligi huzuridagi Sanitariya-epidemiologik osoyishtalik va jamoat salomatligi qo‘mitasi bilan kelishilgan.

4. Ushbu buyruq rasmiy e’lon qilingan kundan e’tiboran kuchga kiradi.

Vazir **B.Zakirov**

Ўзбекистон Республикаси
қурилиш ва уй-жой коммунал
хўжалиги вазирининг
2024 йил 5 январдаги
1-сон буйруғига
ИЛОВА

ҚР 07.03-23 “Суғориш тизимлари” қурилиш регламенти

1-боб. Умумий қоидалар

Мазкур қурилиш регламенти ҚР 07.03-23 “Суғориш тизимлари” (кейинги ўринларда регламент деб аталади) янги суғориш тизимларини ва иншоотларни қуриш ҳамда мавжудларини тубдан яхшилаш шунингдек, ишларни қабул қилиш бўйича тавсиявий талабларни белгилайди.

2-боб. Атама ва таърифлар

1. Мазкур регламентда қуйидаги атамалар ва уларнинг таърифлари қўлланилган:

суғориш тизими – бир-бири билан ўзаро боғлиқ иншоотлар ва қурилмаларнинг ҳудудий комплекси бўлиб, у орқали табиий намлик йўқ шароитларда ернинг илдиз ўсадиган қатламига сув етказиб берилади;

суғориш тармоғи – сувни суғориш манбаидан суғориладиган массивнинг участкаларига етказиб беришга мўлжалланган гидромелиоратив тармоқ;

қурилишни ташкил этиш лойиҳаси – лойиҳанинг таркибий қисми бўлиб, унда қурилишнинг умумий давомийлиги ва оралиқ муддатлари, капитал маблағлар ва қурилиш-монтаж ишлари ҳажмларининг тақсимланиши, моддий-техник ресурслар ва уларни қоплаш манбалари, қурилиш-монтаж ишларини бажаришнинг асосий усуллари ва объект қурилишини бошқариш тузилмаси белгиланади;

ишларни бажариш лойиҳаси – қурилиш-монтаж ишлари технологиясини, бажариш муддатлари ва ресурслар билан таъминлаш тартибини белгилаб берувчи лойиҳа бўлиб, бинолар, иншоотлар ва уларнинг қисмларини қуришга доир ишлаб чиқариш жараёнларини ташкил этишда асосий раҳбарлик ҳужжати сифатида хизмат қилади;

чўкувчан соғ тупроқли грунтлар – нам босим таъсирида ўз тузилишини йўқотадиган структуравий-нотурғун грунт;

ўзан – дарё водийсининг энг паст, сув оқадиган, ҳатто сув қайтиш даврида ҳам оқим бўладиган қисми;

шамол эрозияси, дефляция – тупроқнинг унумдор устки қисмини шамол учириб кетиши ҳамда экинларни шамол кўтариши;

тупроқ эрозияси – тупроқнинг энг унумдор юқори қатламлари ва тупроқости жинсларининг атмосфера ёғинлари ҳамда суғориш сувлари, шамол ва бошқа омиллар таъсирида емирилиш жараёни;

томчилатиб суғориш – қишлоқ хўжалиги экинларини парваришлашда ўсимликнинг илдиз қисмига унинг эҳтиёжига мос миқдордаги сувни етказиб берадиган суғориш усули;

ёмғирлатиб суғориш – қишлоқ хўжалиги экинларини парваришлашда сувни имкон борича табиий ёмғирлатиш орқали сепиш тарзида сув етказиб берадиган усули;

дискрет суғориш усули – ҳар хил турдаги қувурлар орқали сувни босим билан далага етказиб берувчи ва сувни қисқа масофада танаффуслар билан суғориш тизими ҳисобланади;

кенг қамровли тизими – айланма ёки фронтал ҳаракатланувчи агрегатлар ёрдамида сув етказиб берадиган тизим;

спринклер тизими – стационар калта пурковчи ускуналар ёрдамида сув етказиб берадиган тизим;

мобиль тизими – кўчма тиркамали ва барабанли типдаги агрегат ёрдамида сув етказиб берадиган тизим;

автоматлаштириш – суғориш тармоқларидаги гидротехника иншоотларини масофадан онлайн бошқариш имконини берувчи қурилма.

3-боб. Умумий талаблар

2. Мазкур тавсиялар лойиҳалашда, қуриш, ўрнатиш ва монтаж ишларини бажаришда ва уларни қабул қилишда қўлланилади.

3. Суғориш тизимларини ва иншоотларни қуриш ҳамда мавжудларини тубдан яхшилаш шунингдек, қайта таъмирлашда тасдиқланган лойиҳа ҳужжатларига, амалдаги меъёрларга ва қоидаларга қўйилган талаблардан ташқари қуйидагиларни инобатга олиш лозим:

- қурилиш ишлаб чиқаришни ташкил этишга, шаҳарсозлик нормалари ва қоидаларига шунингдек, конструктив қисмларга қўйилган умумий талабларни;

- қурилишда хавфсизлик техникаси бўйича меъёрлар ва қоидаларини;

- портлатиш ишларида ёнғин хавфсизлиги қоидалари, юк кўтариш кранларидан фойдаланиш бўйича хавфсизлик қоидалари, Ўзбекистон Республикаси Саноат хавфсизлиги давлат қўмитаси томонидан тасдиқланган ягона хавфсизлик қоидаларни;

- қурилишда геодезия ишлари бўйича талабларни;

- амалдаги меъёрий ҳужжатларга мувофиқ қуриб битказилган сув хўжалиги объектларини фойдаланишга қабул қилишнинг асосий қоидалари.

4. Қурилиш-монтаж ишлар сифатини назорати қурилиш ташкилотида ташкил этиладиган ҳамда тўғри ва тўлиқ назоратни таъминлаб берувчи техник воситалар билан жиҳозланган маҳсус хизматлар томонидан амалга оширилиши лозим.

5. Қурилиш-монтаж ишлари сифатининг назорати шаҳарсозлик нормалари ва қоидалари ҳамда ушбу регламент талабларига мувофиқ бажарилиши, шунингдек қуйидагиларни ўз ичига олиши тавсия этилади:

- ишчи ҳужжатлар, конструкциялар, маҳсулотлар, материаллар ва ускуналарнинг кириш назорати;

- алоҳида қурилиш ёки ишлаб чиқариш жараёнларининг операцион назорати;

- қабул қилиш назорати.

6. Суғориш тизимлари ва иншоотларини реконструкция қилишда лойиҳалаш ва қурилиш-монтаж ишлари эксплуатация хизматлари ёки ердан фойдаланувчининг талабларини (буюртмачи, пудратчи ва лойиҳа ташкилоти билан келишилган) ҳисобга олган ҳолда бажариш тавсия этилади.

7. Янги суғориш тизимлари ва иншоотларини қуриш ҳамда мавжудларини реконструкция қилишда қурилиш-монтаж ишларини қурилиш ҳудудларида жойлашган, бузилмайдиган ёки кўчирилмайдиган иншоотлар ва коммуникацияларни сақлаб қолинишини таъминлайдиган усуллар ёрдамида бажариш лозим.

8. Қурилиш ишларини ташкил қилиш бўйича лойиҳада, суғориш тизимларнинг ва иншоотларнинг объектларини қуриш (реконструкция ва таъмирлаш вақти) қишлоқ хўжалигининг ўзлаштириш ишларини бажариш бўйича ва суғориладиган ерларни ишлатиш вақти билан боғлаш лозим.

9. Автомобиль йўлларини ва улар учун иншоотлар қуриш, реконструкция ва таъмирлаш ишлари иншоотларнинг тўлиқ қисмида, шунингдек суғориш тизимлари тадбирларига мос равишда бажарилиши керак. Бунда, биринчи навбатда автомобиль йўллари қурилиши лозим.

10.Автомобиль йўллари ва улар учун иншоотлар қуриш ишлари лойиҳа асосида, шунингдек қабул қилинган меъёрий хужжатларнинг талабларига мос равишда бажарилиши керак.

Суғориш тизими бўйича қурилиш ишлари якунланиб, уни фойдаланишга топширгандан сўнг, автомобил йўлларини тузатиш ва тиклаш ишларини ўтказиш зарур, бунинг учун харажатлар лойиҳада ҳисобга олинган бўлиши керак.

11. Суғориш тизимлари ва иншоотларини қуришда, реконструкция қилиш ва таъмирлаш тадбирларини бажаришда атроф-муҳитни, табиатни муҳофаза қилинишини таъминлаш керак.

Табиатни ҳимоя қилиш бўйича тадбирлар ва бажариладиган ишлар лойиҳа-смета ҳужжатларда кўзда тутилган бўлиши керак.

4-боб. Меҳнат муҳофазаси ва табиий муҳитни ҳимоялаш

12. Мелиоратив ишларни амалга ошириш жараёнида иш тури билан боғлиқ бўлган қуйидаги хавфли ва зарарли ишлаб чиқариш омиллари таъсирини истисно қиладиган чоралар кўзда тутилган бўлиши лозим:

- ҳаракатланаётган машина ва механизмлар;
- ишлаб чиқариш ускуналарининг ҳаракатланувчи қисмлари;
- бузилаётган конструкциялар;
- қулаб тушаётган жинслар ва материаллар;
- уланиши (замыкание) инсон танаси орқали ўтиши мумкин бўлган кучланиш ва электр занжирининг юқори қиймати;
- иш майдони ҳавосининг чанг ва газ билан ҳаддан зиёд ифлосланганлиги;
- иш жойида шовқиннинг юқори даражаси;
- иш майдонида юқори ёки паст барометр босими ва (ёки) унинг кескин ўзгариши;
- ҳавонинг юқори ёки паст намлиги;
- инфрақизил радиациянинг юқори даражаси;

- иш майдони ҳавосининг енгил алангаланувчи ва захарли суюқликлар буғлари билан юқори даражада ифлосланганлиги;

- биологик-патоген микроорганизмлар ва уларнинг ҳаёт фаолияти маҳсулотлари, таъсири оқибатида ишчиларда касаллик келтириб чиқариши мумкин бўлган ҳашаротлар.

13. Иш жойидаги шовқин даражасининг рухсат этилган талабдан ошиб кетмаслиги ҳамда шовқин даражасини пасайтириш йўлида амалдаги меъёрларга мувофиқ чоралар кўрилиши лозим.

Шовқин даражасини пасайтириш учун қуйидаги чораларни амалга ошириш керак:

- ишчи томонидан эшитиш қобилиятини йўқотиш хавфини баҳолаш;

- хавфнинг мақбул даражасини ҳисобга олган ҳолда иш жойларини лойиҳалаш;

- паст шовқинли машиналардан фойдаланиш;

- шовқин шаклида қайта тарқалиши мумкин бўлган шовқин ва тебранишларнинг тарқалишига тўсқинлик қилувчи материаллар ва иншоотлардан фойдаланиш;

- иш жойидаги шовқин таъсирини камайтириш учун шовқинли машиналарни оптимал жойлаштириш;

- шовқиннинг зарарли таъсири бошқа салбий омиллар мавжудлиги билан кучаймайдиган иш шароитларини яратиш;

- шовқинга қарши тиббий кўрсатмага эга бўлмаган шахсларни меҳнатга жалб қилиш ва аудиометрия воситаларидан фойдаланган ҳолда уларни мунтазам тиббий кўрикдан ўтишларини таъминлаш;

- ишчиларни машиналардан тўғри фойдаланишга ўргатиш орқали уларда эшитиш қобилиятини йўқотиш хавфини камайтириш;

- шовқиннинг салбий таъсиридан келиб чиққан ҳолда ишчининг соғлиғи хавфини камайтириш бўйича иш берувчи томонидан кўрилган чоралар ва агар у ушбу чораларга риоя қилмаса, унга нисбатан қўлланилиши мумкин бўлган жазо чоралари тўғрисида ишчиларни хабардор қилиш;

- шахсий шовқин ҳимоя воситаларидан тўғри фойдаланишни назорат қилиш;

- иш жойларида даврий шовқин назоратини ўтказиш ва натижаларга кўра, ходимга шовқин юкини камайтиришга ёрдам берадиган иш режимини ташкил этиш, шунингдек, унга риоя этилишини назорат қилиш;

- таъмирлашдан кейинги ва агар керак бўлса, машиналарнинг шовқин хусусиятларини даврий назорат қилиш;

- шовқиннинг салбий таъсирини камайтирадиган профилактика чораларини ташкил қилиш;

- ишчиларнинг эшитиш қобилиятини сақлаш бўйича комплекс дастурларни ишлаб чиқиш.

14. Ёнғинлардан келиб чиқадиган хавфли ва зарарли ишлаб чиқариш омиллари, шунингдек, ёнғин хавфи ва уларнинг иккиламчи кўринишлари туфайли, ушбу объектлар ва унинг атрофида жойлашган одамларнинг оммавий шикастланишига олиб келиши мумкин бўлган объектлар ёнғин содир бўлишининг минимал эҳтимолини таъминлайдиган ёнғин хавфсизлиги тизимларига эга бўлиши керак.

15. Объектнинг ёнғин хавфсизлиги ёнғиннинг олдини олиш ва ёнғиндан ҳимоя қилиш тизимлари, шунингдек, ташкилий ва техник чоралар орқали таъминланади.

EZR3847

Ёнғин хавфсизлиги тизимлари одамлар ва моддий бойликларнинг ёнғин хавфсизлигини таъминлаш даражаси, шунингдек, объектнинг барча босқичлари (илмий ишлаб чиқиш, лойиҳалаш, қуриш, фойдаланиш)ни ҳисобга олган ҳолда ушбу тизимларнинг моддий бойликлар учун самарадорлигининг иқтисодий мезонлари билан тавсифланиши ҳамда қуйидаги вазифалардан бирини бажарилишини таъминлаши керак:

- ёнғин келиб чиқишини олдини олиш;
- одамларнинг ёнғин хавфсизлигини таъминлаш;
- моддий бойликларнинг ёнғин хавфсизлигини таъминлаш;
- бир вақтнинг ўзида одамлар ва моддий бойликларнинг ёнғин хавфсизлигини таъминлаш.

Объектларда одамларга ёнғиннинг хавфли омиллари, шу жумладан уларнинг иккиламчи кўринишлари таъсирини талаб даражасида олдини олишга қаратилган ёнғин хавфсизлиги тизимлари мавжуд бўлиши лозим.

16. Суғориш тизимларни ва иншоотларни қуриш, реконструкция қилишда ва таъмирлашда табиат ва атроф-муҳитни ҳимоя қилинишини таъминловчи тадбирларни кўзда тутувчи қарор ва меъёрий ҳужжатларга қатъий амал қилиш лозим.

17. Табиатни ҳимоя қилиш бўйича тадбирлар қабул қилган давлат қоидаларига, мезонларига ва бошқарув органларининг тегишли ҳужжатларига мувофиқ белгиланган бўлиши керак ва лойиҳа смета ҳужжатларида кўзда тутилган бўлиши лозим.

18. Қурилиш жараёнида атрофни ўраб олиш, объектни ҳимоялаш, лойиҳа талабларига асосан қурилиш ишларини ташкил этиш мавжуд меъёрий ҳужжатлар ва қоидаларга мувофиқ амалга оширилиши лозим.

19. Ҳимоя қилинадиган, қўриқланадиган ва алоҳида махсус ҳудудлар чегарасидаги қурилиш монтаж ишлари қонун қоидаларга асосан белгиланган тартибда, шунингдек улар тўғрисидаги бошқа меъёрий ҳужжатларга асосланиб бажарилиши лозим.

20. Ер ишларини бажариш пайтида археология, палеонтология қурилмалари борлиги маълум бўлса, ишлани тўхтатиш ва дарҳол ички ишлар бошқармаси ёки юқори турувчи органга хабар бериши лозим.

21. Ерни текислашда, қирғоқлар тагида ва турли қазишмалар билан банд бўлган ҳудудда, асосий қазиш ишлари бошланишидан олдин унумдор тупроқ қатлами қурилишни ташкил этиш лойиҳасида белгиланган миқдорда олиб ташланиши керак. Ҳосилсиз ерларнинг мелиоратив ҳолатини яхшилаш ёки унумдорлигини оширишда кейинчалик фойдаланиш учун чиқиндихоналарга ўтказилади.

Бунда, ҳосилдор қатламни қуйидаги ҳолларда кесиб олишга йўл қўйилмайди:

- унумдор қатлам қалинлиги 10 cm дан кам бўлса;
- сувлаштирилган ва ботқоқланган бўлимларда;
- тепа бўйлаб кенглиги 1 m ва ундан кам бўлган хандақларни ишлашда;
- унумдорлиги паст тупроқда, Атроф-фуҳит муҳофазаси. Ерлар. Бузилган ерларни рекультивация қилиш бўйича умумий *талаблар (расмий манба: Охрана окружающей среды. ЗЕМЛИ. Общие требования по рекультивации нарушенных земель)*га мувофиқ ёки кўрсатилганларининг ўрнини босувчиларга асосан йўл қўйилади.

22. Муваққат дамба қуришда, тупроқ бостиришда ва бошқа доимий ва муваққат ер иншоотларни қуришда унумдор тупроқ қатламини ишлатиш қатъий ман қилинади.

23. Қурилаётган объектлар ҳудудида лойиҳа ҳужжатларида келтирилмаган дарахтларни кесишга, шунингдек атроф-муҳитга ортиқча зарар етказишга йўл қўйилмайди.

24. Қурилиш ишлари амалга оширилаётган объектлар ҳудудида зарур автомашина йўллари ва бошқа йўллар қурилишида қишлоқ хўжалиги экинлари ёки “яшил макон” ҳудудларининг бузилишига йўл қўйилмайди.

25. Сув омборларнинг ва дарёнинг гидротехник иншоотларини қуриш жараёнида дарёнинг паст соҳилини ва ёнидаги қирғоқ бўйи минтақаларини қурилиш қолдиқлари билан ифлосланишидан сақлаш, ахлатдан, ҳўжалик-маиший оқова сувларидан ҳимоя қилиш ишларини бажариш лозим.

26. Суғориш тизимининг ва иншоотларнинг бутун майдони бўйича қурилиш, реконструкция ва таъмирлаш ишлари тугагандан кейин, қурилиш чиқиндиларини ва бошқа зарарли ва заҳарли моддалардан тозалаш ишларини бажариш лозим.

Маҳаллий ишлар бирлашмаларини бошқариш ва ер истеъмолчиларининг розилиги билан чиқариб ташлаш зарур бўлган қолдиқларнинг ҳаммаси махсус ажратилган жойга уюм қилиб тўпланган бўлиши керак.

5-боб. Техник экинлаштириш ишлари

27. Янги ўзлаштирилаётган ерларнинг табиий хусусиятларига қараб ва ҳозирги ҳолатини ҳисобга олган ҳолда, мавжуд суғориш тизимларини реконструкция қилиш жараёнида қуйидаги техник экинлаштириш ишлари амалга оширилади: майдонларни дарахт ва бута ўсимликлари ҳамда тўнкалардан тозалаш, тупроқни тошлардан тозалаш, дўнгликларни текислаш, қамишларни йўқотиш.

28. Техник экинлаштириш ишлари лойиҳа қарорларига мувофиқ, кейинги агротехник тадбирлар билан биргаликда ва ушбу талабларни ҳисобга олган ҳолда амалга оширилиши керак.

29. Техник экинлаштириш ишлари махсус машиналар – бута кесиш, илдиз суғуриш машиналари, плантаж плуглари, оғир дискли бороналар ва бошқа машиналар ёрдамида амалга оширилиши керак.

30. Тош йиғиш ишларини бажаришда юзадаги ва ярим яширин тошларни, сўнгра тупроқнинг юқори қатламида (40 cm гача) яширинган, ўлчами 10 cm дан катта бўлган тошларни олиб ташлаш керак.

31. Тош йиғиш ишлари улар сақланадиган жойига яқинроқ жойлашган тошларни йиғишдан бошланиши керак.

32. 70 cm дан катта ўлчамдаги тошлар турган жойида портлатиш йўли билан ёки гидравлик болғалар ва электрогидравлик қурилмалар ёрдамида олдиндан майдаланганидан кейин олиб ташланиши керак.

33. Тошларни чиқариб ташалш учун транспорт воситалари тошларни олиб бориш масофасининг узоқлигидан келиб чиқиб танланади. Ушбу масофа 5 km дан ошмаса, тошларни чиқариб ташлаш самосвал чанғи ва чана (пена)ларда амалга оширилади.

34. Тошларни лойиҳа билан ажратилган жойларга жойлаштириш лозим. Агар бундай жой лойиҳада кўрсатилмаган бўлса, тошларни пастликлар, жарлик ва ўпқонларни тўлдириш учун тўкиш лозим.

Кейинчалик фойдаланилганда тошларни, шунингдек дарахт ва бута ўсимликларини электр ва алоқа линияларининг истисно зонасида, автомобиль ва темир йўллари ҳамда каналолди чизиқларда сақлашга йўл қўйилмайди.

35. Дарахт ва бута ўсимликлари босқичларга бўлинган ҳолда олиб ташланиши керак: аввал тўнкалар 5-10 m масофага суриб суғурилади, сўнгра уларни силкитиб, уюмларга ташланади.

36. Ёғочлардаги тупроқ ажраладиган даражада қуриганидан кейин улар яхшилаб силкитиб, тозаланиши керак.

37. Ёғоч йиғиндисини ёқиш ёки уни маҳаллий аҳоли фойдаланиши учун белгиланган жойларга олиб бориб ташлаш буюртмачи-ердан фойдаланувчи ҳамда пудратчи томонидан ҳал қилиниши керак.

38. Ер сиртидан туртиб чиққан дўнгликлар бульдозер билан кесилганидан сўнг плантаж плуги билан ҳайдалади ва оғир дискли бороналар билан унга ишлов берилади.

39. Қамиш билан қопланган майдонларни қамишдан тозалаш ишлари зарур агротехник тадбирларни ҳисобга олган ҳолда қуйидаги технологик ишларнинг бутун мажмуасини қамраб олиши керак:

- ерусти массасини ўриш ва чиқариб ташлаш;
- 50 cm чуқурликкача қатламни ағдариш билан ерни плантаж усулида ҳайдаш;
- қамишнинг зичлик даражасига қараб керакли кўпликдаги оғир дискли борона билан сиртни дисклаш;
- ўзлаштирилаётган ҳудудни илдизлардан тозалаш ва ёқиш.

40. Тупроқни бирламчи қайта ишлаш жараёнида қуйидаги талабларга риоя қилиш керак: унумдор тупроқ қатламини сақлаш, қатламнинг етарли даражада айланиши ва парчаланиши, чим, ўсимликлар ва майда ёғоч қолдиқларини чуқур ва тўлиқ кесиш.

41. Ҳайдаладиган ер дискланган ва текисланган бўлиши керак, қатламни кесиш тупроқни дастлабки шудгорлаш ва қуритишдан кейин амалга оширилиши керак.

42. Техник экинлаштириш ишлари кўрсаткичларининг лойиҳа кўрсаткичларидан четга чиқиши 1-жадвалда кўрсатилган қийматлардан ошмаслиги керак.

43. Ҳайдаладиган 10 ha да битта нуткда дастлабки ҳайдашни сифатини текшириш лозим. Тошлар ва дарахтли қолдиқларни аниқлашда, қуйидаги бўлимлар сонини қабул қиши зарур: - 100 ha гача майдонда – 3 та. 100 ha дан 200 ha гача – 5 та, 200 ha дан ортиқ бўлса 6 та бўлимни қабул қилиш лозим.

1-жадвал

Кўрсаткичлар	**Йўл қўйилган четланишлар**
Бўлимда 10x10 ўлчами 5 cm дан 15 гача cm тошлар қолдиғи	5 дан кўп эмас
Узунлиги 20 cm дан 30 гача, диаметри 5x5 cm дан 4 sm дан 5 гача бўлган ёғоч қолдиқлари	8 дан кўп эмас
Дастлабки ҳайдаш чуқурлиги	$\pm$6cm
Дастлабки ҳайдашда қатламнинг тўлиқ ағдарилиши	35^0
5x5 участкада дискалашдан сўнг ўлчами 7 дан 15 cm гача чим буталари ва грунтнинг мавжудлиги	5 донадан кўп эмас

Юзанинг нотекислиги	±7 cm

6-боб. Каналларни қуриш

44. Магистрал, хўжаликлараро ва хўжалик ички суғориш тармоқларида, шунингдек, ташламалар ва тупроқ ўзанли очиқ зах қочириш зовурларида сизилишга қарши қопламаларни қуриш қабул қилинган меъёрий ҳужжатлар ва амалдаги қонун қоидаларга мос равишда бажарилиши керак.

45. Йирик каналларни қуришда, нисбатан қийин бўлган топография ва гидрогеология, шунингдек, қияликда, чиқувчан ва буртувчан грунтда, қоя жинсларда, канал йўналиши бўйлаб қумтепа мавжудликда, гидромеханизация ва портлатиш усулларидан фойдаланишда, шунингдек каналларни таъмирлаш ва реконструкция қилишда, уларни таъмирлашда умумий ва соҳавий меъёрий қоидалардан ташқари қурилишни ташкил қилиш лойиҳаси ва ишлаб чиқариш талаблари ҳам ҳисобга олиниши керак.

46. Каналларни қуриш учун ер ажратишда қуйидагиларни ҳисобга олиши керак:

доимий ва вақтинча тупроқ уюмларни жойлаштириш, портлатилган жинслар ва замин тупроқ учун чуқурликлар, эхтиёт қатламлар ва замин тупроқларни ташиш учун зарур бўлган маълум кенгликдаги йўлаклар ажатилиши керак.

Ишлаб чиқариш билан боғлик бўлган ишларга ер ажратиш, замин тупроқ қатлами уюмларини жойлаштириш учун қурилишни ташкил қилиш лойиҳа асосида бажарилади.

47. Каналларни қуришда тупроқлар ер массалари мувозанатини ҳисобга олган ҳолда амалга оширилиши керак

48. Автотранспорт ёки скреперлар билан замин тупроқни кўтармаларга транспоротировка қилишда исроф миқдорини ҳисобга олиш лозим;

- замин тупроқни 1 km гача масофага кўчириб ўтказишда - 0,5 %;
- катта масофага - 0,1 %;
- замин тупроқни кўтарма бульдозер билан кўчириб ўтказишда 2,5 % га тенг.

49. Каналларни қуриш учун ажратилган ер йўлларини тозалаш буталарни кесишни, дарахтлар қолдиқларини териб олишни, тункаларни, тошларни кўчириб ташлашни, шунингдек захира қатлами сиртидан ўсимлик ва унумдор қатламини кесишни ўз ичига олади.

Тупроқнинг унумдор қатламини қирқиб олиш ва қайта ишлатиш қурилишни ташкил қилиш лойиҳа асосида амалга оширилади.

Тупроқнинг унумдор қатлами қалинлиги 10 cm ёки ундан кам бўлса, бунда унумдор қатламни кесиб олишга йўл қўйилмайди.

50. Йирик сув йиғувчи ва зах қочирувчи зовурларни қуриш учун ажратилган йўлакларни тозалашда буталарни қирқиб олиш, дарахтлар қолдиқларини йиғиб олиш, ўйилма чегарасидаги қияликлар сиртини қамишдан тозалаш, тўнкалар ва тошларни қўпориб ташлаш ишлари амалга оширилиши лозим.

Тўнкаларни қўпориш ва тошларни териш зарурлиги лойиҳа ҳужжатларида белгиланган бўлади.

51. Қурилишни олиб бориш тартиби лойиҳа асосида амалга оширилади, бунда аввал нисбатан катта бўлган хўжаликлараро суғориш тармоқлари, сўнгра эса улардан сув олувчи кичик каналларни қуриш тавсия этилади.

52. Суғориш каналларни қуриш, реконструкция қилиш ва таъмирлаш қоидаларига мувофиқ, сув манбаининг нишаблигидан, оқим йўналиши томонга қараб олиб бориш, йирик сув йиғувчи зах қочириш зовурларни эса, сув қабул қилувчидан юқори йўналиш томонга қараб амалга ошириш тавсия қилинади.

53. Қояларникидан ташқари грунтлардаги ўйилмаларни асос грунтларининг табиий тузилишини сақлаган ҳолда лойиҳа белгисигача ишлаб чиқариш лозим, тубнинг лойиҳавий белгиларининг ошишига йўл қўйилмайди. Ўйилмаларни қуруқ-ковлаш механизмлари билан, икки босқичда ишлаб чиқаришга йўл қўйилади. Биринчи босқич – 2-жадвалдаги 1- ва 2-ҳолатларда келтирилган четлашишилар билан, якуний босқич 3-ҳолатда келтирилган четлашишилар билан.

Пишиқ-мустаҳкамлаб ишланган канал тубидан лойиҳа белгисидан пастроқдан ортиқча грунт олишга, қоидага мувофиқ, йўл қўйилмайди. Қияликлардан тасодифан ортиқча олинган грунт ўрни пастки қатлам материали билан тўлдирилади, туби эса, маҳаллий замин грунти билан тўлдирилиб, табиий тузилмага эга грунтнинг зичлигига етгунча зичлаштирилади.

2-жадвал

Техник талаблар	**Маълум миқдорда рад этиш**
1. Қоралама ишлаб чиқаришда ўйилмалар белгиларининг лойиҳадан четланиши а) тишли чўмич билан жиҳозланган бир чўмичли экскаватор; б) текислаш чўмичлари, тозалаш ускуналари, текислаш экскаваторлари билан жиҳозланган бир чўмичли экскаваторлар в) бульдозерлар билан г) скреперлар билан	 Механик ҳаракатли иш жиҳозлари билан экскаватор учун: драглайн + 25 cm тўғри куракчали + 10 cm тескари куракчали + 15 cm Гидравлика ҳаракатли экскаваторлар учун + 10 cm + 5 cm + 10 cm + 10 cm
2. Қоя грунтларида қоралама ишлаб чиқаришда ўйилмалар белгиларининг лойиҳадан четланиши а) етарли даражада олинмаган б) ортиқча линган	 Йўл қўйилмайди 3-жадвал бўйича
3 Якуний ишлаб чиқаришда ёки етарли даражада олинмаганларни тўлиқ олгандан сўнг ва ортиқча олинганнинг ўрнини тўлдиришда белгиларнинг четланиши.	± 5 cm

3-жадвал

Қоялик грунтларининг хилма-хиллиги	**Сиртқи юмшатишда йўл қўйилган ортиқча олинишнинг миқдори, cm**

	Портлатиш усули билан		механик усул билан
	Қудуқ зарядлари усули	Шпур зарядлари усули	
1,0 дан кам бўлган дарзлик модулида мустаҳкам ва ўта мустаҳкам Бошқа қоялик грунтлари	20 40	10 20	5 10

54. Каналларни ва йирик зах қочириш зовурларни қуришда, ер ости сувлар сатхи ўйилмалар тагидан баландроқ шароитда ўтса ва реконструкция қилишда, таъмирлашда эса, кўчиш даврида сув тушириш ва сув қайтариш сув сарфини ўтказиш учун шароит зарур бўлса, қурилишни ташкил этиш лойиҳаси ишлатилади ва замин тупроқни ишлаб чиқариш каби бажарилади, узунликка боғликликда, ер ишларининг хажмига, қурилиш учун белгиланган вақтга ва ишлатиладиган ер ковлаш техникасига боғликликда ишлаб чиқариш ишлари лойиҳасига асосланиб бажарилади.

Ерости сувлари сатҳининг пастки қисмида ерости сувлари пайдо бўлиши шароитида каналлар ва коллекторларни, шунингдек дренаж қуриш ва реконструкция қилиш қурилишни ташкил этиш лойиҳасида келтирилган тартибда амалга оширилади. Бунда, тупроқ қазиш ишларини ташкил этиш, унинг узунлиги, қазиш ҳажми, қурилиш вақти ва ишлатиладиган тупроқ қазиш ускуналарига қараб белгиланади.

55. Қурилишда сузувчи ер снарядларини қўллаганда “Ер иншоотлари. Замин ва пойдеворлар” қурилиш регламенти қоидаларига риоя этилиши лозим.

56. Грунтни сув оқими йўналиши бўйича ер снарядлари ёрдамида, тубнинг нишаблиги бўйлаб планёр кесилиш билан қазиш тавсия этилади. Қияликларга ишлов бериш драглайн иш жиҳозли экскаваторлар ёрдамида бажарилади.

Иш навбати грунт ва муваққат қияликларнинг мустаҳкамлигига боғлиқ ҳолда белгиланади.

57. Каналларни ва зах қочириш зовурларни механизмлар ёрдамида таъмирлашда сув сатҳи 0,7 m дан баландроқ шароитда ва йўналиш чизиғи бўйича ер усти сувлар мавжуд бўлганда, ишларни хандак қазишдан бошлашни ва сувни вақтинча қайтаришда тупроқдан кўтарма челлар қуриш билан олиб бориш тавсия қилинади.

58. 0,03 МРа гача (0,3 kg/cm^2 гача) юк кўтариш қобилиятига эга бўлган грунтни ишлаб чиқаришда юриш йўли кенгайтирилган ва узайтирилган ўрмаловчи экскаватор билан бажариш тавсия қилинади, оддий техникани ишлатишда эса – қосқонсимон тўсиқлар ёки сланлар қўллаш билан бажарилади. Қўшимча тупроқ бостириш, тупроқ-тўшак устки қисм кенглиги 4 m дан кам бўлмаслиги керак ва тупроқ тўкишда техникани айланиши учун қулай бўлган майдончаларни қуриш билан бажарилиши лозим: пуштанинг сув сатҳидан кўтарилиши 0,7 m дан кам бўлмаслиги керак.

59. Ерусти сувлари бор ва уларни чиқариб ташлашни ташкил қилишнинг иложи бўлмаган участкаларда каналларни кўтармалар, яримчуқурлик, ярим кўтармаларда қуриш, каналларнинг дамбаларини лойиҳавий белгисигача тупроқ билан тўлдиришни пионер усулида сифатли кўтарма-ёстиқчалар билан бажариш тавсия қилинади.

I-III гуруҳ грунтларида чуқурлиги 3 m гача, тубининг кенглиги 2,5 m гача бўлган суғориш каналларини узлуксиз мелиоратив машиналар, нишабни автоматик бошқариш

тизимига эга айланувчи ва айланма шнекли экскаваторлар ҳамда ариқ қазувчилар ёрдамида ишлаб чиқиш тавсия этилади.

60. Пастки қисмининг кенглиги 2 m гача бўлган каналлар кўтармалар, ярим кўтармалар ва ярим чуқурчаларда тайёр ёстиққа кўра, каттароқ кенгликда эса – дамбаларни алоҳида қуриш орқали кесилиши керак. Ёстиқнинг юқоридаги кенглиги лойиҳа томонидан белгиланади.

61. Кўтармаларни қуришда, ушбу қоидаларга қўшимча равишда, “Ер иншоотлари. Замин ва пойдеворлар” ва “Дарё гидротехника иншоотлари” қурилиш регламентлари қоидалари ва талабларига риоя қилиш керак.

62. Грунт ёстиқлари ва қиялик (откос)лари мустаҳкам бириктирилган каналларнинг дамбалари грунтни қатлам-қатлам зичлаш билан уларнинг тепасига қуйилиши керак.

Каналлар дамбалари қияликларини бошқа турдаги мустаҳкамлагич билан ёки мустаҳкамлагичсиз грунтни мажбурий сув сатҳининг белгиларидан баландроқда зичламасдан, кейинги ёғингарчилик учун зичланмаган қатлам баландлигини 20 % гача тўлдиришга рухсат берилади.

63. Грунтнинг лойиҳавий зичлигини таъминлаш учун каналлар дамбаларининг қаттиқ мустаҳкамланиши керак бўлган қияликлари қияликлар меъёрлари бўйича 20 cm гача кенгайтириш билан тўкилиши лозим.

Қияликлардаги зичланмаган грунт ўрнатиш жараёнида кесиб олиниши ва баландлик қилиб уюлиши ёки дамбаларнинг ташқи қияликларига бостирилиши керак.

64. Дамбаларнинг кўтармалари учун қазишдан етишмаётган грунт захиралари, қоида тариқасида, канал йўллари бўйлаб ётқизилиши керак.

65. Каналлар кўтармаларини кўтариш учун ишлатиладиган грунт таркибида сувда тез эрувчи тузлар миқдори 10 % дан ошмаслиги лозим.

66. Портлатиш ишларини қўллаш билан суғориш тизимлари ва иншоотларни лойиҳалаш, қуриш ва реконструкция қилиш “Ер иншоотлари. Замин ва пойдеворлар” қурилиш регламентига мувофиқ амалга оширилиши керак.

Каналлар ва зах қочириш зовурларини ён-атрофга сачратиб портлатиш (взрыв на выброс) ёрдамида қуриш, қоидага кўра, узлуксиз горизонтал цилиндрик зарядларни қўллаш билан амалга оширилиши лозим.

67. Каналлар ва зах қочириш зовурларини қуришда, сув оқими ва шамол эрозияси сабабли насосларни тозалаш бўйича вужудга келган ишларнинг ҳажми ҳисобга олиниши керак. Насосларнинг мавжудлиги кўздан кечириш орқали ёки асбоблар ёрдамида аниқланади.

Насосларнинг ҳажми каналнинг ишчи кесими, шу жумладан берманинг ҳар 50 m да кўндаланг кесимларини ўрганиш орқали аниқланади.

68. Қурилиш-монтаж ишлари сифатининг ишлаб чиқариш назорати: лойиҳага, ушбу талабларга ва “Ер иншоотлари. Замин ва пойдеворлар” қурилиш регламентига мувофиқлигини текшириш керак:

- кетказиш тасма (полоса)сини тозаланиши;
- зах қочириш зовури, канал ўқининг ҳолати;
- тупроқнинг унумдор қатламини кесиб олиш, ундан фойдаланиш ва сақлаш;
- асосларни дамба ва ёстиқлар учун тайёрлаш;
- дамба ва ёстиқлар асоси учун грунт, захира грунт – карьер тури;

- дамба ёстиқларга ётқизилган грунтнинг ҳар бир қатламининг зичлиги;
- зах қочириш зовури, каналнинг кесма ўлчамлари ва бўйлама нишаблиги;
- ўрнатиш учун тайёргарлик;
- тозалашдан кейин туб ва қияликлар грунтининг тузилиши;
- қияликларни мустаҳкамлаш ва сизилишга қарши қопламаларни бажариш;
- ағдарилган грунт қатламларини текислаш ва тупроқтепаларни ўрнатиш.

69. Зах қочириш зовурлари параметрларларининг лойиҳа параметрларидан четга чиқиши 4-жадвалда, ер-ўзанли каналлар бўйича эса 5-жадвалда кўрсатилган йўл қўйилган миқдордан ошмаслиги керак.

70. Каналлар ва зах қочириш зовурларини ёки уларнинг алоҳида участкаларини қабул қилишда параметрларни танлаб текшириш керак. Умумий узунлиги уларнинг узунлигининг камида 10 % бўлган турли участкаларда, ўлчаш усулидан фойдаланган ҳолда, камида ҳар 50 m да, чорраҳаларда, белгилар ўзгарган жойларда, бурилишлар ва туташган жойларда.

Каналларнинг бўйлама нишабини бурилиш жойларида, белгиларнинг ўзгариш жойларда ва тўғри участкаларда ҳар 500 m масофада текшириш лозим.

4-жадвал

НОМЛАНИШИ	**Йўл қўйилган четланиш миқдори, ҳисобий сув сарфда. m^3/s**	
	10 гача	10 дан юқори
Зах қочириш зовурнинг ўқи	± 20 cm	± 30 cm
Туб белгилари	20 cm	25 cm
Тубнинг бўйлама нишаби	± 10 %	± 10 %
Туб бўйича кенглик	+ 15 %	+ 10 %
Қайрилиш радиуси	± 5 %	± 5 %
Қияликларнинг тиклиги:		
ҳўлларининг	10 %	10 %
қуруқларининг	± 10 %	± 10 %
Қияликлар сиртининг текислиги	± 10 cm	± 10 cm

5-жадвал

НОМЛАНИШИ	**Каналнинг ўтказувчанлик қобилиятида четланишларнинг йўл қўйилган миқдори, m^3/s**		
	10 гача	10 дан юқори 50 гача	50 дан юқори
Каналнинг ўқи	± 20 cm	± 30 cm	± 50
Тубнинг белгиси	- 10 cm	- 15 cm	- 25
Дамба тепасининг белгиси	+ 10 cm	+ 15 cm	+ 30 cm
Супачалар белгиси	+ 10 cm	+ 15 cm	+ 30 cm
Бўйлама нишаб		± 10 %	
Туб бўйича кенглик	± 20	± 30 cm	± 50 cm

Дамба чўққиси бўйлаб кенглик		± 5 %	
Чуқурлик қиялигининг тиккалиги: ҳўлларининг қуруқларининг Дамба қияликларининг тиклиги Қиялик сиртининг текслиги		 + 5 % - 10 % - 10 % + 15 % ± 10 cm	

71. Туб белгиларининг оғиши, бермаларнинг қиялик қирралари ва дамбаларнинг юқори қисми, туби бўйлаб кенглиги ва канал бўйлаб қиялик юзасининг текислиги иш охирига етказилганидан кейин қаттиқ маҳкамлаш учун, тўкилманинг сиқилмаган грунтини кесиш ва жойлаштирилиш ±5 cm рухсат этилади.

Жойлашишнинг аниқлиги асбоблар билан ёки қиялик бўйлаб 20 m дан кейин ўрнатилган қозиқларда қўриш билан шаблонлардан фойдаланган ҳолда амалга оширилади.

72. Кўтарманинг қурилиш сифатини назорат қилиш қуйидагиларни ўз ичига олиши керак:

- кўтармаларга тўкиш учун мўлжалланган грунтларни дастлабки текшириш;
- тўкиш технологиясига риоя қилиш ва тўкилмаларда грунтни зичлаш сифати устидан тезкор назорат.

73. Лойиҳада кўтармаларни қуриш учун мўлжалланган грунтларнинг турлари ва физик-механик хусусиятлари, керакли зичлик даражаси (қуруқ грунтнинг зичлиги ёки сиқилиш коэффициенти) кўрсатилиши керак.

74. Бир хил материалдан кўтармаларни қуриш учун бажарилган ер ишларининг сифатини белгиловчи мезон ётқизилган грунтнинг лойиҳа зичлигига эришишдир.

Қум ва шағал-тошли грунтлардан кўтармаларни қуришда асосий назорат хусусиятларига грунтнинг гранулометрик таркиби ҳам киради.

75. Назорат қилинадиган кўрсаткичларнинг таркиби, чегара оғишлари, назоратнинг ҳажми ва усуллари 6-жадвалга мос келиши керак. Грунт хусусиятларининг кўрсаткичларини аниқлаш нуқталари майдон ва чуқурлик бўйича тенг тақсимланиши керак.

6-жадвал

Техник талаблар	**Чегарали четланишлар**	**Назорат (усул, ҳажми)**
1. Кўтармаларни кўтаришда замин тупроқнинг донадо таркиби (лойиҳа кўрсатгичларига асосан)	Лойиҳага мувофиқ бўлиши керак. Лойиҳадан четга чиқиш даражаси аниқланишидан 20 % дан кўп бўлмаган ҳолда йўл қўйилади.	Лойиҳага мувофиқ кўрсатгичлари бўйича ҳисобий ёки ўлчовчи
2. Кўтармаларни кўтаришда, замин тупроқ таркибида сувда тез		

эрувчан тузлар миқдори борлиғида: баландлиги 3 m гача 3 m дан баландроқда	Модда бўйича миқдори 10 % дан ошмаслиги керак Миқдори лойиҳада кўрсатгичлардан ошмаслиги керак	Лойиҳа кўрсатгичи бўйича ўлчовчи замин тупроқнинг 10 минг m^3 лик ўлчовдан кам бўлмаган ҳолда аниқланади
3. Қаттиқ киритлмалар ўлчови (кўтармаларда тошлар, валунлар)	Зичлаштирилган қатлам кесимлигидан 2/3 дан ошмаслиги керак 15 cm дан ошмаган ҳолда.	Вақтма-вақт кўз назорати билан (қурилишни ташкил этиш лойиҳасида белгиданади)
4. Зичлаштирилган кўтармаларни , қабул қилинадиган бўлимларнинг қуруқ замин тупроқнинг ўртача зичлиги	Аниқланиш бўйича зичликнинг ахамияти лойиҳадан 15 % миқдорда четланишга йўл қўйилади	Лойиҳанинг кўрсатгичи бўича ўлчовчи кўрсатгичлар бўлмаганда кўтарманинг 1,0 минг m^3 га битта аниқлашдан кам эмас
5. Зичлаштирилган кўтармаларни, қабул қилинадиган бўлимларнинг қуруқ замин тупроқнинг ўртача зичлиги, қайсилар учун бу миқдор лойиҳада берилмаган	7-жадвалда келтирилган зичлаш коэффициентини наорат қилиш аҳамияти қуруқ замин тупроқ зичлигига мос бўлиши керак, уедан паст бўлишига йўл қўйилмайди	Ўлчанадиган ҳажми текширувчи муассаса томонидан аниқланади

76. Грунтни “қуруқ” ётқизишда зичлаш, қоида тариқасида, AW_0-W=BW_0 оралиғида бўлиши керак бўлган W намлигида амалга оширилиши керак, бу ерда Wo стандарт зичлаш мосламасида аниқланадиган оптимал намликдир. А ва Б коэффициентларни 8-жадвалга мувофиқ олиш керак.

7-жадвал

Тупроқ тури	**Зичлаш коэффициентининг назорат қилиш аҳамияти K_{com}**			
	2-гача	2.01-4 гача	4.01-6 гача	6 дан юқори
Бўтқалойли	0,92	0,93	0,94	0,95
Қумтошли	0,91	0,92	0,93	0,94
Изоҳ: керакли зичланишга келтирилган қуруқ замин тупроқ, стандарт зичлаш асбобида олинган қуруқ замин тупроқ энг катта зичланиш нисбатга коэффициенти деб аталади.				

8-жадвал

Тупроқ тури	**А ва В коэффициентлар миқдори K_{com} зичлаш коэффициентининг**

	0,92		0,95	
	А	В	Ф	В
Йирик қумлар	Чегаралаб қўйилмайди			
Чангсимон қумлар	0,40	1,60	0,50	1,45
Қумли	0,56	1,40	0,75	1,35
Соғ тупроқ	0,75	1,20	0,85	1,15

7-боб. Тўсувчи дамбаларни қуриш

77. Тўсувчи дамбаларни (бундан буён матнда дамбалар деб юритилади) қуруқ, тупроқни сувга тўкиш орқали, ювма усулда, ботқоқ ва сув босган жойларда, маҳкамланган ёки маҳкамланмасдан қуришда “Ер иншоотлари. Замин ва пойдеворлар” ва “Дарё гидротехника иншоотлари” қурилиш регламентлари талабларига риоя қилиш керак.

Сув босмайдиган дамбаларнинг юқориси бўйлаб автомобиль йўлларини қуриш дамба кўтармаларини қуриш билан бирга амалга оширилса, “Автомобил йўллари” қурилиш регламенти талабларини ҳисобга олиниши керак.

78. Дамбаларни қуриш дарёнинг юқори оқимидан, кўл ва денгиз ҳудудларида – қирғоқдан энг узоқда жойлашган жойлардан бошланиши керак.

79. Қийин гидрогеологик шароитларда (ботқоқ ва сув билан тўлдирилган жойларда, пойдевори заиф жойларда) дамба қирғоқларини тўлдириш дамбаларни қуриш учун қурилишни ташкил этиш ва ишларни бажариш лойиҳасига мувофиқ амалга оширилиши керак.

80. Дамбалар захира тупроқлардан, карьерлардан қурилиши керак, уларнинг жойлашуви геологик тадқиқотлар асосида қурилишни ташкил этиш лойиҳасида белгиланади ва уни сув тошқини манбаи томонига қўйиш тавсия этилади.

81. Дамбаларни қуриш учун тупроқларнинг физик-механик хусусиятлари лойиҳа талабларига жавоб бериши керак.

82. Ишлаб чиқиш схемаси, тупроқ қазиш ускуналари турлари ва захира тупроқларни ташиш қурилишни ташкил этиш ва ишларни бажариш лойиҳасига мувофиқ қабул қилиниши керак.

Қуруқ қазиш механизмлари ёрдамида дамба кўтармаларини қуришда сув шимдирилган тупроқларни тўкишга йўл қўйилмайди. Захираларда нам тупроқларга ишлов бериш эса қуритиш тадбирларини ташкил этиш орқали экскаваторлар ёрдамида амалга оширилиши керак.

83. Гидромеханизациядан фойдаланган ҳолда дамбаларни ювиш “Ер иншоотлари. Замин ва пойдеворлар” қурилиш регламенти талабларига мувофиқ ишлаб чиқилиши лозим.

Дамбаларни пульпанинг эркин ёйилиши (эркин қиялик) билан ётқизишда эркин қияликнинг тиклиги “Тупроқ материалларидан бўлган тўғонлар” қурилиш меъёрлари ва қоидаларига мувофиқ олиниши керак.

84. Дамба ён-бағирларини 1:6 ва тикроқ қияликларда экиш орқали маҳкамлашда ўтларни экиш гидросеялкалар ва сепувчилар билан, 1:6 қияликларда эса қишлоқ хўжалиги сеялкалари билан амалга оширилиши керак.

Экиш ишлари “Ҳудудларни ободонлаштириш ишлари” қурилиш регламентига мувофиқ амалга оширилиши керак.

85. Қуруқ об-ҳаво шароитида, ўтни экишдан сўнг дарҳол суғориш тупроққа сувнинг сингиши тезлигидан ошмайдиган 1 интенсивликда такрорланиши керак.

86. Бажарилган ишларнинг оператив сифатини назорат қилишда қуйидагилар лойиҳа ва меъёрий ҳужжатлар талабларига мувофиқлигини текширилиши лозим:

- дамба ва қўриқхоналар учун ўтиш ҳуқуқини тозалаш;
- дамба ўқининг ҳолати;
- унумдор тупроқ қатламини кесиш, уни сақлаш ва ишлатиш;
- дамба асосини тайёрлаш;
- дамба ва қўриқхоналар пойдеворидаги тупроқ турлари;
- дамба танасига жойлаштирилган қуруқ тупроқнинг зичлиги;
- ён-бағирлари ва дамба тепаларини режалаштириш;
- дамбани маҳкамлашга тайёргарлик;
- дамбани маҳкамлаш.

87. Дамба параметрларидаги оғишлар 9-жадвалда келтирилган қийматлардан ошмаслиги керак.

9-жадвал

Номланиши	**Йўл қўйилган четланиш миқдори**
Кўтарма ўқ чизиғининг жойланиши	±20
Пушта ва қирғоқ чети бўйлаб ўқ чизиғи белгилари:	
Чўктириладиган кўтармалар ва қаттиқ мустаҳкамлаш билан кўтармалар	±5 cm
Чўктирилмайдиган кўтармалар ва қаттиқ мустаҳкамлашсиз	-5cm +10 cm
Пушта бўйлаб кенглик	±5 %
Қияликлар тиккалиги:	Йўл қўйилмайди
кўтарилиши	15 %
камайиши	±10 cm
Қиялик сиртининг ҳар хиллиги	

88. Дамбаларнинг, баландлик белгиларининг ва кўндаланг профилларнинг ўқи тўғри жойлашишини текшириш тўғри участкаларда ҳар 100 m ва 50 m дан кейин эгри участкаларда, қоида тариқасида, геодезия ёрдамида ишчи схема белгилари қўйиладиган жойларда, асбоблар кесма бўйлаб учдан бешгача нуқтада амалга оширилиши керак.

8-боб. Сув тежовчи технологиялар

1-§. Томчилатиб суғориш

89. Томчилатиб суғориш тизимлари қуйидаги элементларни ўз ичига олади:

- сув манбаи (тиндиргич, ҳовуз);
- насос қурилмаси;
- сувни фильтрлаш ускунаси;
- ўғит бочкаси;
- магистрал қувурлар;
- тарқатувчи қувурлар;

EZR3847

- бутловчи ва уловчи қисмлар;
- сувни очиш ва ёпиш мосламалари;
- томизғичли шланглар;
- сув ҳисоблагич ускуналари
- томизғичли шлангларни тарқатувчи ва йиғувчи мослама.

90. Томчилатиб суғориш технологиясини жорий қилишда суғоришни масофадан амалга ошириш учун тупроқ намлигини назорат қилувчи датчиклар ва тизимни автоматик равишда бошқарувчи қурилмаларни ўрнатиш тавсия этилади.

91. Томчилатиб суғориш тизимларини қурилиш-монтаж ишлари лойиҳа ҳужжатларида белгиланган параметрлар асосида амалга оширилади.

92. Томчилатиб суғориш тизими учун қуриладиган сув тиндиргич ҳовуз тупроқ ўзанли, темир-бетон қопламали, геомембрана ёки плёнка қопламали бўлиши мумкин.

93. Сувни тиндиргич ҳовузни қуришда асосан 2 та талаб қўйилади:

биринчи – томчилатиб суғориш тизимининг техник талаби даражасида сувни тиндириш;

иккинчи – маълум бир сув захирасини йиғиш ва битта суғориш контурини бир марта сув билан таъминлаш.

94. Сувдаги сузиб юрувчи заррачаларнинг чўкиши анча мураккаб жараён бўлиб, заррачаларнинг чўкиш тезлиги уларнинг ўлчами, шакли ҳамда сувнинг ҳаракат тартиби, ҳарорати ва бошқа гидравлик омилларга боғлиқ бўлади.

95. Сув тиндиргич ўлчамларини аниқлашга таъсир этадиган асосий омил – заррачаларнинг чўкиш тезлигидир. Сузиб юрувчи заррачаларнинг чўкиш тезлиги қуйидаги жадвалда келтирилган.

10-жадвал

№	Заррачалар номи	Гидравлик йириклиги	1 m чуқурликка чўкиш вақти
1.	йирик заррачали қум	100	10 s
2.	ўрта заррачали қум	53	19 s
3.	майин қум	6,9	2,4 min
4.	лой	1,7	9,8 min
5.	майда лой	0,07	3,9 h

96. Амударё ва Зарафшон дарёлари орқали сув билан таъминланувчи майдонларда томчилатиб суғориш технологиясини жорий қилиш учун қуриладиган сув тиндиргич ҳовузларни икки камерали, бунда биринчи камера тупроқ ўзанли ва иккинчи камера қопламали (темир-бетон, геомембрана ёки плёнка) қилиб қуриш, Сирдарё дарёси ва ерости суғориш қудуқлари орқали сув билан таъминланадиган майдонлар учун бир камерали ҳамда қопламали (темир-бетон, геомембрана ёки плёнка) қилиб қуриш тавсия этилади.

97. Томчилатиб суғориш технологиясини жорий қилишда фильтр ва насос қурилмаларини сув тиндиргич ҳовузга сув тушуриш режалаштирилган томонга қарама-қарши (ҳовузга тушган сув насоснинг сўрувчи нуқтасига келгунча тиниши учун) ўрнатиш тавсия этилади.

98. Дастлаб, фильтр, насос ва ўғит бериш қурилмаларини ўрнатиш режалаштирилган жой белгилаб олинади, текисланади ва темир-бетон ётқизилади ёки махсус контейнер ўрнатилади.

99. Шундан сўнг, томчилатиб суғориш технологиясини жорий қилиш учун олиб келинган насос агрегати, фильтрлаш қурилмалари ва ўғит бериш қурилмалларини монтаж қилиш амалга оширилади. Насос агрегатини монтаж қилишда унинг сўрувчи қувурини сув тиндиргич ҳовузнинг тубидан 50-60 cm баландликда жойлаштириш тавсия этилади.

100. Фильтрлаш қурилмаларини монтаж қилишда дастлаб гидроциклон кейин қумли, дискли фильтрлар ўрнатилади. Бунда, насос орқали келган босимли сув биринчи гидроциклонда қум ва йирик чўкиндилардан тозаланади, сўнг қумли фильтрлар орқали ўртача заррачалардан ва дискли фильтрлар орқали майда заррачалардан тозаланиб, экин майдонига юборилади. Бу эса ўз навбатида томизғичли шлангларда ҳар хил заррачалар тиқилиб қолишини олдини олади.

101. Фильтр ва насос қурилмаларини маълум миқдорда вибрация билан ишлашини инобатга олиб, улар ўрнатилгандан сўнг махсус қозиқлар ва резиналар ёрдамида темир бетонга маҳкамлаш тавсия этилади.

102. Ўғит бочкаси фильтр қурилмаларининг сув чиқиш томонига ўрнатилади ҳамда махсус кирувчи ва чиқувчи шланглар орқали фильтр қурилмасининг трубаларига сув очиб-ёпувчи вентиллар билан уланади.

103. Магистрал қувурлар лойиҳадан келиб чиқиб, ер остидан ёки ер устидан монтаж қилиниши мумкин, ер остидан монтаж қилиш ушбу қувурларнинг фойдаланиш самарадорлигини оширади.

104. Ер остидан монтаж қилиш учун дастлаб траншеялар қазиб чиқилиб, қувурлар ётқизилади ва махсус эритиш мосламалари орқали елимланади. Бунда, ҳар бир суғориш контурларининг бош нуқтасига махсус гидрантлар чиқариб кетилади.

105. Ер устидан монтаж қилишда асосан 6 m лик ёки 12 m лик мандалли (махсус уловчи қисмли) трубалардан фойдаланилади. Бунда магистрал қувурлар дала чети билан монтаж қилинади ҳамда ҳар бир суғориш контурларининг бош нуқтасига махсус сув очиб-ёпгич (вентиль)лар қўйилади.

106. Магистрал қувурлар монтаж қилиб бўлгандан сўнг, дала майдонида экилган экинларда техника ёрдамида амалга ошириладиган барча агротехник тадбирлар бажарилади.

107. Барча агротехник тадбирлар бажарилиб бўлинганидан сўнг, томчилатиб суғориш тизимини жорий қилиш бўйича ишлаб чиқилган лойиҳага асосан махсус сув очиб ёпгич (гидрант ёки вентиль)лар ўрнатилган нуқталардан тарқатувчи қувурлар монтаж қилинади.

108. Тарқатувчи қувурлар ишлаб чиқарилишига қараб юмшоқ (эгилувчан) ва ўртача юмшоқ бўлиши мумкин.

Тарқатувчи қувурларнинг асосий вазифаси магистрал қувурлар орқали келган сувларни суғориш контуридаги томизғичли шлангларга тақсимлаб беришдан иборат.

109. Томизғичли шланглар махсус агрегат орқали техника ёрдамида экин майдонига лойиҳада кўрсатилганлиги бўйича тарқатиб чиқилади ҳамда уловчи деталлар орқали тарқатувчи қувурларга уланади.

EZR3847

Дала майдонида тупроқ таркиби ва ҳудуднинг иқлим шароити ҳамда экин туридан келиб чиқиб томизғичли шлангларни ҳар бир қаторга ёки қатор оралатиб (мевали боғларда 2-қатор ва узумзорларда 1 қатор) қўйиш тавсия этилади.

110. Томизғичли шлангларни бир ойда 2 марта ювиб туриш тавсия қилинади. Бунинг учун шлангларнинг охиридаги тиқинлар навбати билан 3-4 s га очиб қўйилади. Тизимнинг шлангларида қотган тузларни эритиш ва ёпишган сув ўтларини чиқариб юбориш учун мавсум давомида қувур ва шлангларга 1-2 марта азот кислотасининг 0,5 % ли эритмасини юбориш, ундан 15-20 h ўтгандан кейин ҳар бир сектор тоза сув билан ювиб ташланиши тавсия этилади.

111. Мавсум охирида эса тизимга азот кислотасининг 2-3 % ли эритмаси билан ишлов бериш тавсия қилинади. Мавсум охирида томизгичли шланглар тарқатувчи қувурлардан ажратилади ва уларнинг ўрни махсус деталлар билан ёпиб қуйилади. Бу тизим қувурларини ифлосланишдан сақлайди. Томизғичли шланглар даладан йиғиб олиниб, омборларга қўйилиши олдидан шлангларга хлорид кислотасининг 1-3 % ли эритмаси билан ишлов бериш тавсия қилинади.

112. Қишки мавсумда тизимнинг барча сув чиқариш нуқталари тозаланиб, уларни очиқ ҳолда қолдириш тавсия қилинади.

Навбатдаги суғориш мавсуми олдидан (баҳорда) эса уларни яна бир бор ювиб ташлаш тавсия қилинади.

2-§. Ёмғирлатиб суғориш

113. Ёмғирлатиб суғориш технологияси асосан баргидан озуқаланадиган экин турларига жорий қилиш тавсия қилинади.

114. Ёмғирлатиб суғориш технологиясининг асосан 3 хил тури қўлланилади:

- кенг қамровли тизими;
- «спринклер» тизими;
- мобиль тизими.

115. Ёмғирлатиб суғориш тизимини жорий қилиш ҳудуднинг иқлим шароити ва тупроқнинг механик таркибидан келиб чиқиб лойиҳа асосида амалга оширилади.

116. Ёмғирлатиб суғориш тизими сув етказиб берувчи ва ёмғирлатувчи махсус инженерлик қурилмалари ёрдамида амалга оширилади, сунъий ҳосил қилинаётган ёмғирнинг жадаллиги (интенсивлиги) суғорилаётган дала тупроғининг нам шимиш қобилиятига яқин (камроқ) ёки унга тенг бўлиши бўлиши лозим.

117. Ёмғирлатиб суғоришда далада кўлмак ва сув оқимлари ҳосил бўлишига йўл қўйилмайди, ёмғир томчиларининг ўлчамлари 1-2 mm гача катталикда бўлиши лозим.

118. Ёмғирлатиб суғориш тизими жорий қилинадиган майдон ўлчамлари 15 ha гача бўлганда спринклер тизимини, 15 ha дан 40 ha гача бўлганда мобиль тизимини ва 40 ha дан катта майдонлар учун пивот суғориш тизимини жорий қилиш тавсия этилади.

119. Ёмғирлатиб суғориш тизимини жорий қилишда қуйидагиларни инобатга олиш талаб этилади:

- ҳудуднинг иқлим шароити;
- тупроқни механик таркиби ва сувнинг шимилиш тезлиги;
- сув билан таъминланиши ҳамда сувдаги чўкиндилар миқдори;

- экин майдонининг ўлчамлари ва нишаблиги;

- экиладиган экин тури.

120. Ёмғирлатиб суғориш тизимларининг таркибий қисмларига сув тиндиргич ҳовуз, насос агрегати ва унинг бошқарув панели, хар хил турдаги (қумли, дискли, сеткали, гидроциклонли ва ҳакозо) сув тозаловчи фильтрлар, сув етказиб берувчи, сув тақсимловчи ва суғорувчи қисмлар киради.

121. Ёмғирлатиб суғориш тизимини жорий қилишда насос ёрдамида тизимга етказиб берилаётган сув тизимнинг барча ёмғирлатгичларидан бир хилда сепилаётганда тизим тўғри ишлаётган ҳисобланади.

122. Дала майдонида етиштирилаётган экинни нормал ривожланиши учун зарур бўладиган намликни ҳосил қилиш суғоришни ўтказишнинг асосий мезони сифатида қабул қилиниши лозим.

123. Ёмғирлатиб суғоришда бериладиган сувнинг миқдори бошқа суғориш усулларидаги каби дала тупроғининг суғоришдан олдинги намлигини аниқлаш асосида белгиланади.

124. Насос агрегати, бошқарув панели, ўғитлаш бочкаси, ҳар хил турдаги марказий ва тарқатувчи қувурлар, сув очиш ва ёпиш гидрантлари тизимнинг асосий қурилмалари ҳисобланади.

3-§. Дискрет суғориш

125. Дискрет суғориш тизимини жорий қилишда ҳар хил турдаги марказий қувурлар ер ости ва устидан монтаж қилиниб, ҳар бир суғориш контурига сув очиш ва ёпиш гидрантлари ўрнатилади, ўқариқлар ўрнига юмшоқ эгилувчан қувурлардан фойдаланилади.

126. Автоматик бошқарув қурилмаси, назорат ўлчов асбоблари ва метеостанция ўрнатилиши тизимнинг асосий афзаллиги ҳисобланади.

127. Ўқариқлар ўрнига фойдаланиладиган қувурларнинг сув чиқиш нуқталари диаметри оқимга тескари катталикда (сув кириш томондаги нуқталар диаметри кичкина, оқимнинг қуйи қисмида эса катта) бўлиши лозим.

128. Насос агрегатининг қуввати бир вақтда суғориладиган ва умумий суғориладиган майдоннинг ҳажмига, шунингдек сув чиқариш тешикларининг диаметрига, ернинг нишаблигига боғлиқ ҳолда сув сарфи Q=300-500 m^3/h, H=30-40 m дан кичик бўлмаслиги талаб этилади.

129. Дискрет суғориш тизимида марказий қувурлар ер остидан монтаж қилинади ҳамда ҳар бир суғориш контурига алоҳида гидрантлар чиқариб қуйилади, қувурларнинг диаметри суғориладиган майдон ҳажмидан келиб чиқиб, лойиҳада кўрсатилади.

130. Дискрет суғориш тизими жорий қилинган майдонларда ерларни лазерли текислаш тадбирларини амалга ошириш талаб этилади.

9-боб. Суғориш шохобчаларини қуриш

1-§. Тарновли суғориш тармоқлари

130. Новлардан (нов каналлардан) суғориш тармоғини қуриш “Ер иншоотлари. Замин ва пойдеворлар” ва “Юк кўтарувчи ва тўсувчи конструкциялар” қурилиш регламенти талабларига мувофиқ амалга оширилиши керак.

131. Тарновли суғориш шохобчаларини қуриш технологияси новлар каналининг конструкцияси, ўрнатиш усули, қурилиш машиналари ва механизмларининг мавжудлиги, маршрут бўйлаб тупроқ турлари билан белгиланади.

Рельефга қараб, новлар қўйидагича ўрнатилади:

- таянч тиргакка;
- свайли тиргакларга;
- темир-бетон тахталарга.

132. Канал йўналиши бўйлаб қурилиш ва транспорт воситалари ҳамда механизмларининг ҳаракатланишини таъминлаш учун, агар керак бўлса, йўлни режалаштириш учун бульдозерлар қўлланилади, уларнинг кенглиги лойиҳада белгиланади ёки ишларни бажариш лойиҳаси технологик схемаларига мувофиқ қабул қилинади.

133. Новсимон каналларини ўрнатиш иккита схема бўйича амалга оширилиши мумкин:

- кетма-кет транспорт воситаларнинг ўзидан;
- трасса бўйлаб барча канал элементларини дастлабки жойлаштириш пайтида.

Бундай ҳолда, арқонлаш (строповкалаш) қулайлиги учун новлар ёғоч ёстиқларга ёки иккита кўндаланг тупроқли валикларга ётқизилади.

134. Қувур каналларини қуриш унинг бош қисмидан, энг юқори даражадаги каналдан бошланиши ва амалга оширилиши керак.

Канални алоҳида участкаларга бўлиб қуриш тақиқланади.

135. Қувур каналларида иншоотларни қуриш каналларни қуриш билан бир вақтда амалга оширилиши керак.

136. Қозиқ таянчларини ўрнатишда қозиқларни қоқиш усули ва керакли жиҳозлар қурилишни ташкил этиш лойиҳасига мувофиқ, канализация каналининг геологик шароитларига қараб қабул қилинади. Қозиқларни зич, ҳаддан ташқари қуриган тупроқларга ботиришни таъминлаш учун етакчи қудуқларни бурғилаш зарурати синов қозиқларини (сони лойиҳада белгиланади) қоқиш билан аниқланади.

137. Қайтадан қоқиш ва устунларнинг ҳаддан ташқари чуқурлашиши тез қотадиган цемент билан тайёрланган 200-маркали цемент қоришмасининг қўшилиши билан бартараф этилиши керак. Цемент қоришмасининг қўшимча қўйишга рухсат этилган қалинлиги 20 mm.

138. Раф таянчларини ва туб тагини ўрнатишда пойдевор блоклари учун чуқурларнинг пастки қисмини тозалаш ва текислаш қўлда амалга оширилади.

Пойдевор юзаси горизонтал бўлиши керак, алоҳида нуқталарнинг белгилари орасидаги фарқ 5 cm дан ошмаслиги керак.

139. Тупроқнинг тошиб кетишига йўл қўймаслик ва чуқурларнинг тубини текислаш сиқилган шағал-қум аралашмаси ёрдамида амалга оширилиши керак.

140. Устунларни қўллаб-қувватлаш чуқурларини қайта тўлдириш устунларнинг гроутинг эритмаси бетоннинг босим кучи синфининг камида 50 % га етганидан ва новлар ўрнатилгандан кейин амалга оширилиши керак.

141. Чўкаётган тупроқларда новлар суғориш тармоғини қуришда, таянчлар учун асосни тайёрлаш лойиҳанинг махсус талабларига мувофиқ амалга оширилиши керак.

142. Новларнинг ўрнини режа бўйича текислаш учун уларни таянч марказидан 20 mm га бир йўналишда ёки бошқа томонга силжитишга рухсат берилади.

143. Новли каналларни кўтаришда чокларини герметизация қилиш учун пороизол прокладкаларни махсус қисқич ускуна ёрдами билан, тарновнинг карнайсиз ташқи кесилган сиртқи томонига тортилиши ва бириктирилиши керак.

144. Баъзан кичик ҳажмли массага эга (0,4 g/cm^3 дан кам), тўлиқ юк остида 50 % дан ортиқ бўғинда нисбий сиқилишга эга бўлган ғовакли-изоляцион қистирмалардан фойдаланилганда, сиқиш чекловчиларидан фойдаланиш керак.

Сиқиш тўхташ жойлари чизиқли каучукдан, узунлиги бўйлаб лаганда ташқи периметрининг 1/6 қисмидан ўрнатилади ва розетканинг пастки қисмига жойлаштирилади.

145. Новлар ва тузилмалар орасидаги алоқа сув ўтказмайдиган бўлиши ва новлар орасидаги бирикма билан бир хил тарзда бажарилиши керак.

146. Металл конструкциялар ва жиҳозларни (регуляторлар, сурма клапан, занжир (затвор)) ўрнатиш новлар ва иншоотларни ўрнатгандан сўнг амалга оширилиши керак.

Металл конструкциялар йиғилган ва бўялган ҳолда уларни ўрнатиб жойига етказиб берилиши керак.

147. Бажарилган ишларнинг тезкор сифатини назорат қилишда, нов суғориш тармоғини қуришда лойиҳага ва ушбу қоидалар талабларига мувофиқлигини текшириш керак:

- нов канали ўқининг режадаги ҳолати;
- асоснинг белгиларини, таянчли тиргаклар ва плиталар, пойдеворлар таги учун тайёрланганлар зичлигини;
- плиталар, пойдеворлар ва токчалар ёки қозиқларнинг режаси ва баландлигидаги тури ва ҳолати;
- пойдевор қобиғидаги устунларга ўрнатилган бетоннинг мустаҳкамлиги;
- новлар тури ва уларнинг режа ва баландликдаги ҳолати;
- гидроизоляция қурилмаси;
- чуқурларни тўлдириш;
- чуқур ўзлаштирилган тақдирда тупроқ чиқиндиларини текислаш.

148. Текшириш усули ҳар бир элемент учун геодезик сифатида қурилган диаграммага мувофиқ ўлчовли бўлиши керак.

Қурилиш жараёнида иш журнали сақланиши керак.

149. Новли каналларни қуришда лойиҳа параметрларидан рухсат этилган оғишлар 11-жадвалда кўрсатилган қийматлардан ошмаслиги керак.

11-жадвал

Номланиши	**Йўл қўйилган четланиш миқдори, mm**
Йўналиш ўқ чизиғидан тиргак тепа маркази	±20
Тиргак сиртининг белгиси:	
Қозиқоёқнинг ёки қўшилиш тиргагининг;	-20
Тиргак плитанинг;	-10
Тиргак сиртининг марказлари орасидаги масофа	±20
Тарновли каналнинг ўқ чизиғи	±10
Тарновнинг туб белгиси	±20

EZR3847

Ўртадаги чет қиррасида тарновлар тагининг кўтарилиши	5
Тарновнинг бир томонини иккинчи томонига нисбатан кўтарилиши	10
Тарновлар қўшилиш жойлари орасида тешик	15
Қозиқоёқли ва таянчли зираклардан тиккаликдан четланиши	2˚

2-§. Қувурли суғориш тармоғи

150. Қувурли суғориш тармоғини қуришда, лойиҳа талабларига амал қилиш ва “Ер иншоотлари. Замин ва пойдеворлар”, “Сув таъминоти ва оқова сув ташқи тармоқлари ҳамда иншоотлари” қурилиш регламентлари талаблари бажарилиши керак.

151. Ёпиқ қувурли суғориш тармоғи учун хандақларни қазиш, қоида тариқасида, узлуксиз машиналар – кўп чўмичли ва айланувчи хандақ экскаваторлари ёрдамида бажарилиши керак.

152. Хандақларнинг минимал кенглиги қуйидаги талабларга жавоб берадиган қийматларнинг энг каттаси сифатида қабул қилиниши керак:

- қияликлари 1:0,5 бўлган ва “Ер иншоотлари. Замин ва пойдеворлар” қурилиш регламентига мувофиқ тик ёки уларни алмаштирадиган қувурлар учун;

- нишабликлари 1:0,5 бўлган қувур линиялари учун – алоҳида қувурларни ётқизишда 0,5 m ва чизиқларни ётқизишда 0,3 m қўшилган қувурнинг ташқи диаметридан кам бўлмаган;

- эгри қўшимчалар участкаларида қувурлар учун – тўртбурчак участкаларда хандақнинг камида икки баробар кенглиги;

- бир чўмичли экскаваторлар томонидан қазилган – қум ва қумлоқ тупроқларда 0,15 m, лой тупроқларда 0,1 m қўшилиши билан чўмичнинг кесувчи қирраси томонининг кенглигидан кам бўлмаган. Юмшоқ тошли ва ярим тошли тупроқларда 0,4;

- хандақ экскаваторлари томонидан қазилган – номинал қазиш кенглигидан кам бўлмаган.

153. Қувурларни ўрнатиш пайтида бўғинларни муҳрлашда чуқурларнинг ўлчамлари “Ер иншоотлари. Замин ва пойдеворлар” қурилиш регламентида кўрсатилганидан кам бўлмаслиги керак.

154. Хандақларнинг механизациялашган қазилишида пастки қисмида 10 cm гача тупроқ етишмаслигига йўл қўйилади.

Оқимларни тўлдириш табиий таркибли тупроқ зичлигига ёки паст сиқилган (деформация модули камида 20 МРа) тупроқлар (йирик ва ўрта йирик қумлар, қум-шағал тупроқлар, чақиқ тошлар) зичлигига қадар сиқилган маҳаллий тупроқ билан амалга оширилиши керак.

155. Қояли заминлардаги қувурлар қаттиқ қўшимчаларсиз тупроқ билан текисланиши ва сиқилиши керак.

Сиқилган тупроқнинг қалинлиги камида 10 cm бўлиши керак.

156. Хандақдаги қувурларни ётқизиш мобил кранлар ва қувур ётқизиш кранлари ёрдамида амалга оширилиши керак.

Қувурларни ўрнатиш хандақ ўлчамлари, баландликлар ва пастки нишабнинг лойиҳага мувофиқлигини текширгандан сўнг, иш лойиҳаси ва технологик хариталарга мувофиқ амалга оширилиши керак, бу иш ишлаб чиқариш журналида акс эттирилиши керак.

Қувур линиясига ўрнатиладиган шаклдор қисмлар ва арматура қувурлар билан бир вақтда ўрнатилиши керак.

157. Хандақлар тубининг бўйлама лойиҳавий қиялигидан четланиши ± 0,0005 дан ошмаслиги керак, бу бурилишлар, кесишмалар ва ҳ.к. жойларда, аммо ҳар 30 m дан кам бўлмаган ҳолда, ўлчаш усули билан назорат қилинади.

Қувур линияси ўқларининг лойиҳавий ҳолатидан максимал четланиши режада ± 10 cm дан ошмаслиги керак.

158. Чуқур бўлмаган тупроқларда ётқизилган қувурлар билан хандақларни тўлдириш икки босқичда амалга оширилиши керак.

Биринчи босқичда пастки зона грунт билан тўлдиришда, таркибида ўлчови 1/10 дан катта бўлган қаттиқ қўшимчалар бўлмаган асбест-цемент, пластмасса, темир-бетон қувурнинг диаметри тепасидан 0,5 m баландликка кўтарилиши керак, металл қувурлар эса – қўшимчасиз грунт билан тўлдиришга уларнинг диаметрининг ўлчовидан 1/4 дан кўпроқ баландликка, қувур тепа баландлигига 0,2 m қўшилади, кейин қувурнинг иккала томонида бир текис, қаватма-қават грунт билан бостирилади ва лойиҳавий зичликка етгунича зичлаштирилади. Қувур линияси “Сув таъминоти ва оқова сув ташқи тармоқлари ҳамда иншоотлари” қурилиш регламенти талабларига мувофиқ амалга оширилиши лозим.

Иккинчи босқичда хандақнинг юқори зонаси бульдозер ёрдамида кўчирилиб, зичламасдан грунт билан тўлдирилади, лекин хандақ йўналиши бўйлаб ролик билан тўлдирилади, унинг ўлчамлари грунтнинг келажакдаги табиий чўкишини ҳисобга олиши керак.

159. Мавжуд йўллар ва бошқа коммуникациялар билан кесишган жойларда хандақларни тўлдириш лойиҳа талабларига мувофиқ амалга оширилиши керак.

10-боб. Суғориш тизимлари ва дренажларни қуриш

1-§. Ёпиқ ётиқ зах қочириш зовурлари

160. Яширин горизонтал дренажни қуришда “Ер иншоотлари. Замин ва пойдеворлар”, “Юк кўтарувчи ва тўсувчи конструкциялар” ва “Сув таъминоти ва оқова сув ташқи тармоқлари ҳамда иншоотлари” қурилиш регламентлари талабларига риоя қилиш керак.

161. Дренажни қуриш ихтисослаштирилган қурилиш бўлинмалари томонидан комплекс механизациялашган усулда, асосан, қурилишни ташкил этиш технологик хариталарига мувофиқ, нишабни автоматик бошқариш тизимларига эга дренаж машиналари ёрдамида амалга оширилиши керак.

162. Дренаж тармоғини қуриш муддати шундай бўлиши керакки, қурилиш ишлари учун қулай гидрогеологик ва иқлим шароитлари таъминланиши ва суғориш тизимларини реконструкция қилишда ердан фойдаланувчининг талаблари қондирилиши лозим.

163. Ёпиқ горизонтал дренажни қуришда, қоида тариқасида, нишабни назорат қилиш учун оптик-электрон тизимлар (ОЭТ) билан жиҳозланган хандақ, тор ва хандақсиз дренаж қопламаларидан фойдаланиш керак.

Хандақлар тайёрлаш учун бир чўмичли экскаваторлардан қуйидаги ҳолларда фойдаланиш мумкин:

- хандақ чуқурлиги ва ётқизилаётган дренаж қувурларининг диаметри дренажларнинг техник имкониятларидан ошиб кетганда;

- тупроқ гуруҳи ривожланиш қийинлиги учун рухсат этилган даражадан юқори бўлганда ва тупроқда кўп чўмичли экскаваторлар асосидаги дренаж машиналарининг ишлашига тўсқинлик қиладиган қўшимчалар мавжуд бўлганда;

- дренаж қопламасининг ҳаракатланиши ва ишлашига имкон бермайдиган юк кўтариш қобилиятига эга бўлган тупроқларда дренажни ўрнатишда;

- токчаларга дренаж қувурларини ётқизишда.

164. Турли хил геологик ва гидрогеологик шароитларга эга бўлган участкаларда узлуксиз ишлайдиган машиналар ва бир чўмичли экскаваторларнинг биргаликда ишлашини таъминлаш керак.

165. Дренажни қуриш юқори даражадаги коллекторлардан тортиб дренажларга қадар амалга оширилиши керак. Хандақнинг қазилиши ва дренаж қувурларини ётқизиш оғиздан (пастдан юқорига) амалга оширилиши керак.

166. Ёпиқ дренажни қуришда иш қуйидаги таркиб ва тартибда бажарилиши керак:

- дренаж йўлларини жойлаштириш ва текислаш;

- қудуқ бўйидаги иншоотлар жойлашган жойда очиқ коллектор кавалерларини бир-биридан ажратиш ёки дренаж ёпиқ коллекторга уланган жойларда чуқурларни қуриш;

- қурилаётганда дренаж машиналари билан ўйма ёки кўтарма сиртидан, бир челакли экскаватор билан қазишда эса хандақ юзасидан унумдор тупроқни кесиш;

- дренажларнинг чуқурлиги дренаж қатлами билан дренажларнинг максимал мумкин бўлган чуқурлигидан катта бўлган жойларда ўйма қуриш;

- дренаж машинасининг йўналиши бўйлаб сиртни текислаш, дренаж йўлини ётқизишда белгиланган нуқталарда ҳар 10 m да бўйлама қиялик назорат қилинади ва ҳақиқий ҳамда лойиҳа белгилари ўртасидаги тафовут ички диаметрнинг 0,1 дан ошмаслиги керак. Ётқизилаётган қувурларнинг кўндаланг бузилиши ± 1% дан ошмаслиги керак;

- дренаж машиналари учун чуқурни жойлаштириш;

- хандақни ишлаб чиқиш, қувурларни ётқизиш ва фильтр билан сепиш орқали дренаж қатлами билан дренаж линиясини ўрнатиш ёки токчани қўлда ўрнатиш, қувурларни ётқизиш ва фильтр билан сепиш орқали бир чўмичли экскаватор билан хандақни қазиш;

- хандақларни тўлдириш ёки хандақсиз қурилиш усули ёрдамида ёриқларни ўраш учун қурилма;

- иншоотларни қуриш: қуйилиш иншоотларини ёпиқ коллекторга қўшиш жойларни назорат қудуқларини;

- қуриш учун ажратилган ер йўлакларни рекультивация қилишни бажариш лозим.

167. Грунтнинг унумдор қатламини қирқиб олиш ва уни ёпиқ зах қочириш зовурларни қуришда зарурлиги мазкур регламентнинг 45-банди бўйича бажарилиши лозим.

168. Қуйидаги нишабли жойларда нишаби 0.03 дан катта бўлган ва баландлиги 20 cm дан ортиқ бўлган нотекис жойлар бор бўлса зовурётказгич билан зах қочириш зовурларни ётказишда зах қочириш зовурлар ва коллекторлар йўналиш чизиғи бўйлаб 4 m кенглигидаги йўлакнинг сирти текисланган бўлиши керак.

169. Қишда, тупроқнинг музлаш чуқурлиги дренаж қопламасининг техник имкониятларидан ошиб кетганда, аввал музлаган тупроқ қатламини юмшатиш керак.

170. Бир чўмичли экскаватор билан хандақларни қазишда ҳамда материалларни етказиб бериш ва сақлаш учун дренаж линиясини қўлда ўрнатишда, шунингдек хандақнинг чеккаси ва экскаваторнинг “токча” томонидан тупроқ тўкишлари ўртасида қурилиш механизмларини яқинлаштириш керак, кенглиги камида 5 m бўлган бўш чизиқ (берма) қолдириш ва текшириш қудуқлари қаршисида ва 100-150 m дан кейин дренаж узунлиги бўйлаб 5 m кенгликдаги тирқишлар қилиш керак.

171. Токчани қўлда ишлаб чиқишда точка пастки белгиларининг лойиҳадагидан оғиши ± 5 cm дан ошмаслиги керак. Етарли даражада олинмаган қолдиқлар қўл усулида ишланиши керак, маҳаллий ортиқча олинган жойлар эса, фильтр материаллари билан тўлдирилиши ва зичланиши керак.

172. Дренаж қувурларини сув ёки грунт сувлари билан қуйқаланган тупроққа ётказишга рухсат берилмайди. Хандақлардан сув дренажини таъминлашнинг иложи бўлмаса, қурилиш сувини пасайтириш чораларини кўриш керак

173. Пластмасса қувурларини ётқизишда қуйидаги талабларга амал қилиш керак: қувурнинг кесими айланасимон бўлиши керак, қувур ички диаметри 10 % дан ошмаган ҳолда тухумсимон шаклида бўлишига йўл қўйилади, қувурларнинг кескин қайрилганлигига йўл қўйилмайди, қувурларнинг қисмлари муфта ёрдамида бирлаштирилади.

174. Дренажлар хандақларини қайта тупроқ билан бостиришни икки босқичга бўлиб бажариш лозим: қувурлар устини ёпиш ва тўлиқ тупроқ бостириш билан.

Хандақларни грунт билан механизациялашган усулда ёпишдан аввал, фильтр устидан қалинлиги 0,2 m бўлган грунтнинг ҳимоя қатлами қўл усулида сепиб чиқилиши лозим.

Дренаж хандақининг якуний тўлдирилиши хандақнинг ўқи бўйлаб 30° дан ортиқ бўлмаган бурчак остида ҳаракатланаётганда бульдозер билан амалга оширилиши керак.

Тупроқни қайта бостиришда зичлаш зарурати, технологияси ва даражаси лойиҳага мувофиқ амалга оширилиши керак.

Тупроқ билан бостириш ишлари бошдан қуйилиш томонга қараб амалга оширилиши лозим.

175. Мустаҳкам грунтларда хандақларни қайта грунт билан бостириш, дренаж қувурлар ётқизилган кундан бошлаб уч кундан кам бўлмаган вақт ичида бажарилиши керак: мустаҳкам бўлмаган грунтлар ҳамда қишқи шароитларда, грунтнинг туридан қатъи назар, бевосита қувурлар ётқизилишидан сўнг тупроқ билан бостирилади.

176. Назорат қудуқларни, сув қуйилиш жойи иншоотларини ва ёпиқ коллекторларга қўйиш жойларни қуриш ишларини, дренаж қувурларини ётқизиш билан бир вақтда бажариш керак.

177. Назорат қудуқларни қуришда темир-бетон ҳалқаларнинг бўғинлардаги силжиши ҳалқа деворининг қалинлигининг 1/3 қисмидан ошмаслиги керак, горизонтал ва вертикал ҳолатдан ҳалқаларнинг ҳолатида оғишлар 40 mm дан ошмаслиги керак.

178. Бажарилган ишларнинг оператив сифатини назорат қилишда қуйидагилар лойиҳа ва ушбу қоидалар талабларига мувофиқлигини текшириш керак:

- унумдор тупроқ қатламини кесиш қалинлиги;
- дренаж хандақининг қиялиги;

EZR3847

- хандақсиз дренаж қопламасининг ишчи корпусини чуқурлаштириш учун кириш чуқурининг пастки қисмини белгилаш;

- дренаж қувурларининг диаметри ва уларни фильтр материали билан ҳимоя қилиш;

- ётқизилган қувурларнинг қиялиги;

- тупроқ кукунининг тури ва унинг қалинлиги;

- хандақни тўлдириш ва унумдор тупроқ қатламларини тиклаш;

- бўшлиқни ёпиш;

- тури, дренаж тармоғидаги иншоотларнинг тўлиқлиги, ўлчамлари.

179. Дренажларнинг параметрларини лойиҳадан четланиши 12-жадвалда кўрсатилган миқдорлардан ошмаслиги керак.

12-жадвал

Номланиши	**Четланишга йўл қўйилмаган миқдори**
Зах қочириш зовурлари ва коллекторларнинг ўқ чизиқлари	± 1 m
Хандақ тагининг белгилари, диаметрли зовурлар учун, mm:	
50 гача	-1,5 cm
75 дан 125 гача	-2 cm
100 дан 250 гача	-3 cm
Коллектор ёки зовурнинг сув қуяр жойи белгиси.	+3 cm
Бўйлама нишаб, 100 m лик бўлимлара, m	
Сопол зовурлар қўшилиш жойлар ён томон сурилгичлар	+0,0005 Зовур томони қалинлигидан 1/3
Сопол зовур тепасининг белгилари	±0,1 зовурнинг ички диаметридан -5 cm
Ёпиш қатламининг қалинлиги	±1 m
Зовурнинг узунлиги	
Изоҳ: сопол зовурларнинг ёнланма сурилиши уларни қўл усули билан ётказишда текширилади.	

180. Нишабсиз участкаларга, умумий қияликка риоя қилган ҳолда, 10 m дан ошмайдиган узунликда рухсат берилади. Тескари нишабли жойларга, ҳимоя фильтри материалининг қалинлигининг пасайишига ва дренаж қувурлари бўғинларидаги бўшлиқнинг ошишига йўл қўйилмайди.

Сопол зовурлар орасидаги ёриқнинг миқдори, сузувчи ва майда-донадор грунтларда 1,5 mm дан, бошқа турдаги грунтларда 2 mm дан ошмаслиги керак.

181. Хандақнинг пастки қисмидаги ёки ётқизилган дренаж қувурларининг юқори қисмидаги белгиларни текшириш дренаж қияликлари, 3 m дан кейин 0,005 гача, катта қияликлар учун эса 5 m дан кейин амалга оширилиши керак; дренаж қувурларини хандақсиз дренаж қатлами билан нишабдан қатъи назар, ҳар 5 m ётқизилади.

182. Ёпиқ коллекторларни қуришда “Сув таъминоти ва оқова сув ташқи тармоқлари ҳамда иншоотлари” қурилиш регламенти талабларига амал қилиш лозим.

2-§. Вертикал зах қочириш

183. Вертикал дренаж қудуқларини қуриш “Ер иншоотлари. Замин ва пойдеворлар” ва “Сув таъминоти ва оқова сув ташқи тармоқлари ҳамда иншоотлари” қурилиш регламентлари талабларига мувофиқ амалга оширилиши лозим.

184. Қудуқларни қуриш, қоида тариқасида, ихтисослаштирилган қурилиш-монтаж ташкилотлари томонидан амалга оширилиши керак.

185. Қудуқларни ўтказишда, қоидага мувофиқ, айланиш усули билан бурғилашни, қудуқларни қайтувчи сувни қўллаш билан ювишни бажариш лозим. Бурғилашни бошқа усулларини қўллашга, лойиҳада тасдиқланган тегишли талабларга мос эканлигини асосланган ҳолда йўл қўйилади.

Қудуқларни тўғридан-тўғри ювиш билан айлана бурғилаш пайтида қудуқнинг энг кам кальматациясини, кам лой, бўр, сув-гипанли ва бошқа эритмалардан фойдаланишни таъминлаш учун технологик усулни таъминлаш керак.

186. Қудуқларни бурғилаш жараёнида барча турдаги ишлар ва асосий кўрсаткичлар (ўтказилиши, кесиб ўтилган жинсларнинг турлари ва хусусиятлари, сув сатҳининг ўлчовлари ва бошқалар) иш журналида акс эттирилиши керак.

Ҳақиқий геологик участкага қараб, лойиҳалаш ташкилоти билан келишилган ҳолда, қудуқ чуқурлигини, эксплуатация устунини экиш чуқурлигини ва фильтр блокларини жойлаштиришни созлаш мумкин.

Ўзгаришлар қудуқ унумдорлигини пасайтирмаслиги керак.

187. Тескари сув билан ювиб, қудуқларни бурғилашда, доимий сув сатҳи белгиси билан ер сиртининг белгиси орасидаги фарқ 3 m ни ташкил қилиши керак. Агар бурғилаш пайтида ерости сувлари 3 m дан кам чуқурликда аниқланса, у ҳолда бурғилаш қурилмаси қирғоққа (ёстиқ) ўрнатилиши керак.

188. Қудуқларни бурғилишда, ўзаро боғланган грунтда узунлиги 1,5-2,0 m., ўзаро боғланмаган грунтда – 4,0 m дан кам бўлмаган йўналтирувчи қувур (кондуктор)ни ўрнатиш лозим. Кондукторнинг зовурорти бутун узунлиги бўйлаб цементлаштирилган бўлиши керак.

189. Тескари ювиш пайтида бурғилаш қувурларининг ички диаметрлари камида 100 mm бўлиши керак.

190. 100 mm диаметрли қувурлар билан бурғилашда сув истеъмоли тахминан 15 l/s, диаметри 150 mm бўлганда эса 30 дан 50 l/s гача бўлиши керак. Сув таъминоти қудуқнинг ҳажмидан 5-6 баробар кўп бўлиши керак.

191. Диаметри 100 mm бўлган қувурлар учун эрлифт ёрдамида тескари ювиш камида 4,5 m^3/min ҳаво оқими тезлигида амалга оширилиши керак ҳамда диаметри 150 mm бўлган ва ундан каттароқ қувурлар учун камида 6 m^3/min ва бундан кўпроқ бўлиши керак.

192. Қудуқларни шағалли қумларда қобиқ қувурларидан фойдаланмасдан бурғилашда айланиш тезлиги дақиқада 30 дан 50 гача, тош ва шағал тупроқлар ҳамда гилларда – 10 дан 15 гача бўлиши керак.

193. Тескари ювиш билан қудуқларни бурғилаш кечаю кундуз бажарилиши лозим. Агар мажбурий ва технологик тўхтовлар юз берса, қудуқларнинг сув сатҳи белгисини ер сирти белгисида сақлаб туриш керак.

194. Лой эритмаси ёрдамида тўғридан-тўғри ювиш билан айланадиган бурғилаш усулидан фойдаланилганда, бурғилашни тугатиш билан қудуқни лойқа сувини ювиб тушириш орасида танаффусга йўл қўйилмайди.

Ювиш суви бутунлай тоза бўлмагунча ювишни давом эттириш керак.

195. Фильтрли материални қайта тўлдириш камида 20 kg/s интенсивликдаги механизациялашган усулдан фойдаланган ҳолда бир текис, айлана шаклида амалга оширилиши керак.

196. Сузгич матолар билан қоплашда улар ўзининг гранулометрик донадор таркиби бўйича лойиҳавий талабларга мос бўлиши керак. Топлаш матоларнинг талаб қилинган сифатини таъминлаш учун, бўтқалойли ва майда қумтош қисмларни ювиш усули билан чиқариб ташлаш лозим.

197. Бурғилаш тугатилганидан, эксплуатация устунлари ўрнатилганидан ва сузгич билан қопланганидан кейин лойиҳада кўзда тутилгандек, қудуқларнинг доимий вақт давомида қудуқларни ишлатиш учун сув тортиб олиш билан текшириб кўриш керак.

Сувни тортиб олишдан олдин қудуқни шлак ва бўтқалойли аралашмадан тозалаш ҳамда, қоидага мувофиқ эрлифт билан, ҳаво бериш орқали чайқаб ташлаш керак.

Чайқашнинг давомийлиги – қудуқдан чиқадиган св тиниқ бўлгунча давом этиши керак.

198. Синовли сув тортиб олишда, дебит фодаланиладиган 20 % лик миқдордан ортиқроқ бўлиши керак. Таркибида механик қўшилмалар умумий массаси бўйича 0,01 % дан ошмаслиги керак.

Қудуқда сув сатҳи ва дебит ўлчовларини, синовли сув тортиб олиш даврида, камида ҳар 2 h да ёки лойиҳада белгиланган вақт ичида ўзказиш лозим.

199. Шағалли ва шағалтошли жинслардан тузилган сув юритувчи қатлам сатҳларда, доимий равишда дебит миқдорини ошириш билан (энг каттадан – 0,4-0,6 чегарасида), синовли сув тортишли, энг катта лойиҳавий пастликдан бошлаш керак, қумтошли жинсларда эса, энг паст лойиҳавий пастликдан бошлаш керак.

200. Қудуқларнинг дебити (иш унумдорлиги) камида 45 s тўлдириш вақтига эга бўлган ўлчаш идиши ёрдамида аниқланиши керак. Сув ташлагич ва сув меъёрлагичлар ёрдамида дебитни аниқлашга йўл қўйилади.

201. Фильтр қопламалар билан жиҳозланган қудуқлардан синовли сув тортиб олишда, фильтр қоплама материалини чўкишини пасайишини назорат қилиб бориш керак.

Сувни тортиб чиқариш жараёнида чўкиш миқдорини суткада камида бир марта текшириш лозим.

202. Қудуқ чуқурлигини назорат қилиш ўлчовлари эксплуатация устунини ўрнатишдан олдин, насоснинг бошида ва охирида буюртмачининг вакили билан амалга оширилиши керак.

203. Синов ишлари тугаллангандан сўнг қудуқларнинг насос, қувват ускуналари ва автоматлаштириш тизими жиҳозлари ўрнатилади.

Ўрнатиш ишлари муҳандислик технологик ускуналари ва тармоқларида ишларни ишлаб чиқариш ва қабул қилиш бўйича амалдаги меъёрий ҳужжатларга мувофиқ амалга оширилиши керак.

204. Бажарилган ишларнинг оператив сифатини назорат қилишда, лойиҳага мослигини ва ҳозирги қоидалар талабларига асосланиб бажарилаётганини текшириш лозим:

- қудуқнинг режадаги жойлашуви, чуқурлиги ва диаметри;
- қудуқнинг конструкцияси, фильтр ва тиндиргични ўрнатиш тури, ўлчами ва чуқурлиги.

11-боб. Сизилишга қарши қопламалар ва пардаларни ўрнатиш

205. Сизилишга қарши монолитли, терма бетонли, темир-бетонли, асфальтбетонли қопламаларни ўрнатишда “Дарё гидротехника иншоотлари” қурилиш регламенти талабларига амал қилиш лозим.

206. Бетон аралашмани тайёрлаш, ташиш ва ётқизиш жараёнида, бетонга парвариш қилиш ва мустаҳкамлаш, қолипга ишлов бериш жараёнида “Юк кўтарувчи ва тўсувчи конструкциялар” қурилиш регламенти талабларига амал қилиш лозим.

207. Фильтрга қарши қопламалар ва экранларни ўрнатиш бўйича ишлар қуруқ ҳолда, лойиҳада кўзда тутилган пастки ва қияликларни лойиҳалашдан кейин ва пойдевор тупроқларининг хусусиятларини ёмонлашишига йўл қўймайдиган вақт оралиғида амалга оширилиши керак.

208. Монолит бетон, темир-бетон ва асфальт-бетон канал қопламаларини қуришда, қоида тариқасида, бетон аралашмани етказиб бериш ва ётқизишнинг механизациялашган усуллари (бетон ётқизиш механизмлари ва комплекслари) ёки бульдозер технологиясидан фойдаланиш керак.

209. Пардани ётқазишдан аввал асосларнинг сирти текисланган, тошлар, қумоқлар, қаттиқ қуриган тупроқ ва қордан тозаланган ҳамда зичлаштирилган бўлиш керак. Қаттиқ қуриган ёки ортиқча намланган тупроққа пардани ётказишга йўл қўйилмайди.

210. Парда ётказиш учун, асосни зичлаштаришдан олдин (зарурият бўлган пайтда) ва мустаҳкамлагичларни ётказишдан 10 кун олдин, асоснинг тупроғига гербицидлар билан ишлов беришни бажариш лозим.

211. Пардани каналнинг кўндаланг кесими ва экран майдони ўлчовларига боғликликда, узун бўлакларга бўлиб ётказилади, уларнинг ўлчови ишлаб чиқариш шароитидан келиб чиқиб танланади. Кесилган парда бўлаклари тортилмасдан, бўш ташлаб қўйган ҳолда ётқизилади.

212. Полиэтилен пардани бўлакларга қўшиб пайвандлашни, шамолдан ва ёғингарчиликдан ҳимоя қилинган жойда бажариш лозим. Ёпиқ хоналар вентиляция билан жиҳозланган бўиши керак.

Пайвандлаш пардани устма-уст қўйилган холда бажарилиб, уларнинг кенглиги лойиҳа билан аниқланади ва уланиш жойининг кенглиги 25 cm дан кам бўлиши керак.

Пайвандлаш режимини тажриба йўли билан ва пленкани турига, унинг хуссусиятига, сақланиш шароитига ва вақтига боғликликда аниқлаш керак.

Пайвандланган чокнинг маҳкамлиги асосий материалнинг 80 % ли маҳкамлигидан кам бўлмаслиги керак. Синовдан ўтказишни амалдаги давлат стандартига бажариш лозим. Чокнинг пишиқлиги ҳар 200 m дан 1 m кесиб олинган, 5х20 cm лик ўлчамли учта бўлак нусха бўйича текширилади.

213. Чўкувчанлик хусусиятига эга бўлмаган тупроқда пардаларни ётқизишда ноқулай иқлим шароитда, узун кесилган плёнка бўлакларини пайвандлаш учун шароит бўлмаса парда четини валик шаклида бурашга йўл қўйилади (қияликлардаги бўйлама қўшимча жойлардан ташқари). Узун кесилган бўлакларнинг устма-уст қўйилиши кенглиги 40 cm дан кам бўлмаслиги керак.

214. Тупроқли плёнкали кранларни ўрнатишда фунтнинг ҳимоя қатлами тўғридан-тўғри плёнка ётқизилганидан кейин қуйилиши керак, унинг қалинлиги лойиҳа томонидан белгиланади. Механизация усули шароитида унинг қалинлиги 0,3-0,5 m дан кам бўлмаслиги керак.

215. Ҳимоя қатламига ётқизилган тупроқлар қуйидагиларга эга бўлиши керак:

- намлик (%): қум 8 дан 12 гача; қумли тупроқ - 10 дан 16 гача; лой - 12 дан 20 гача;

- қуруқ тупроқнинг қуйидаги зичлигига қадар сиқилиш, (t/m^3): қум ва 1,5 дан 1,55; қумли тупроқ - 1,55 дан 1,6 гача; қумоқлар - 1,6 дан 1,65 гача, агар лойиҳада бошқача қоида назарда тутилмаган бўлса.

216. Ҳимоя қатлами бўйлаб қирғичлар ва самосвалларнинг ҳаракатланиши, агар унинг қалинлиги камида 40 cm, бульдозерлар - 30 cm бўлса, рухсат этилади. Бу ҳолда, бульдозерларнинг ҳаракатланиши “челнок” тартибида (бурилишларсиз) содир бўлиши керак.

217. Тупроқли плёнка экранига ётқизилган плёнканинг яхлитлиги электр профили орқали кузатилиши керак. Ҳимоя қатлами қалинлиги 50 cm гача бўлган экранларда назорат қатламни лойиҳа қалинлигига тўлдиргандан сўнг, каттароқ қалинликда эса - 30 cm тўлдирилгандан кейин амалга оширилиши керак.

218. Бетон плёнкали қопламаларни ўрнатишда плёнканинг бутунлигини таъминлаш учун силлиқ пастки юзасига эга портатив қурилмалар ва нарвонлардан фойдаланиш керак; плёнка устида юриш унинг шикастланишига йўл қўймайдиган пойабзалда рухсат этилади.

219. Бетон плёнкали қопламаларни ўрнатишда, темир-бетон плиталарни, аввал каналнинг тагига, кейин эса, қияликларига ётқизиш ишларини бажариш лозим.

220. Темир-бетон плиталарни бўғинларга ўрнатишдан олдин плёнкага камида 30 cm кенгликдаги бир қатламда шиша ёки рубероид чизиқлар ётқизилиши керак.

221. Ётқизилган плёнка билан темир-бетон плитани қиялик ҳолатида қилиб туширишни ҳар хил узунликдан шохли ёғоч тиргакларни қўллаш билан бажариш лозим. Бунда қиялик бўйлаб плиталарни судрашга йўл қўйилмайди.

222. Қўшни темир-бетон плиталар орасидаги бўртиқ (выступ) ўлчами 1,5 cm дан ошмаслиги керак.

223. Арматура тўрларини бевосита плёнкага ётқизишга ва уларни плёнка бўйлаб судрашга йўл қўйилмайди. Арматура тўрларни бетонли тўшакларга ётқизиш лозим, бетоннинг қалинлиги ҳимояловчи қатламининг лойиҳавий қалинлигига тенг бўлиши керак.

224. Қияликка бетон ётқизишни каналнинг тагидан бошлаб, қиялик чети йўналишига қараб бажариш керак.

225. Бетон ётқизилаётган харитага бетон аралашмасининг эркин тушиш баландлиги 50 cm дан ошмаслиги керак.

226. Чуқурлиги 1,5 m гача, пастки кенглиги 0,6-1,0 m гача бўлган суғориш каналларнинг, монолит бетонли қопламаларини бетонётқизгич билан қуришда мазкур регламентга тегишли қўлланма “Суғориш каналларнинг титратма сирпаниш усули билан

монолит бетонли ва аралашма бетонпленкали қопламаларнинг қурилиш технологияси”га (Технология строительства монолитных бетонных и комбинированных бетонно-пленочных облицовок оросительных каналов вибрационными скользящими формами) асосланиб бажариш лозим.

227. Бажарилаётган ишларнинг оператив сифатини назорат қилишда, лойиҳа ва меъёрловчи ҳужжатларга мослигини текшириш лозим:

қопламалар тагидаги асоснинг замин тупроғи зичлиги ва тўсиқ пардалари, чуқурликларнинг йўқлиги, бегона қўшимчалар, ўйилмалар, йиғилган муз ва қор, сувнинг бор-йўқлигини;

плёнканинг бутунлиги, чоклар, плёнка бурилган жойининг ўлчови, грунт-плёнкаси тўсиқ-парданинг ҳимояловчи қатламининг қалинлиги ва зичлашганлигини ҳамда бетон плёнкали қатламнинг конструктив ўлчовларини.

228. Монолит қоплама сиртининг нотекис жойларини икки метрли рейка билан текширганда 10 mm оралиғида бўлиши керак. Назорат ўлчовларини ўтказишда: ҳар ҳил бўлимларда, ҳар 50-100 m да 5 мартдан кам бўлмаган ҳолда, умумий узунлиги билан топширилаётган канал бўлимининг масофасидан 10 % дан кам бўлмаган қисмда текширув ўлчовлари ўтказилади.

229. Бетон аралашмасининг таркиби, тайёрланиши, қабул қилиш қоидалари, назорат қилиш ва ташиш усуллари қабул қилинган миллий стандартларга асосан амалга оширилиши лози.

Мустаҳкамлиги, совуққа чидамлилиги, зичлиги, сувга чидамлилиги, шунингдек лойиҳа томонидан белгиланган бошқа кўрсаткичлар амалдаги давлат стандартлари талабларига мувофиқ аниқланиши керак.

230. Монолит бетон ва темирбетон қопламаларда бетоннинг сувга чидамлигини назорат қилиши қабул қилинган миллий стандартларга асосланиб ишлаб чиқариш зарур. Бетонни зичлашганини текшириш учун ҳар 500 m3 дан синаш учун битта синов қисм олинади, бундан ташқари бошланғич матолар сифати ҳам назорат текшируви ўтказилади.

231. Магистрал ва хўжаликлараро каналларнинг сизилишга қарши қопламаларининг сифатини баҳолашда, каналнинг туби ва қияликлари орқали ҳақиқий сув ўтказиш лойиҳада берилган маълумотларга мувофиқлигини текшириш лозим.

12-боб. Гидротехника иншоотлари ва насос станцияларини қуриш

232. Гидротехника иншоотлари ва насос станцияларини қуришда қуйидаги талаблар бажарилиши лозим:

- лойиҳа ва мазкур бўлим талаблари “Ер иншоотлари. Замин ва пойдеворлар” қурилиш регламети;

- ер ишларини бажариш, асосларни тайёрлаш ва сувларни пасайтириш талаблари “Юк кўтарувчи ва тўсувчи конструкциялар” ва “Дарё гидротехника иншоотлари” қурилиш регламенти;

- бетон ишларини ишлаб чиқариш, йиғма темир-бетон ва пўлат конструкцияларни сув, тупроқ, ҳаво емирувчанлик хусусиятидан ҳимоя қилиш ва гидроизоляция ишларини бажариш талаблари бажарилиши лозим.

233. Сув сарфи 10 m^3/s гача бўлган иншоотларни қуриш-ўрнатиш ишлари қоидага мувофиқ бир андозали лойиҳаларга ва технология хариталарга асосланиб ҳамда каналлар қуриш даврида комплекс бажарилиши керак.

Сув сарфи 10 m^3/s дан кўп бўлган иншоотлар ва насос станциялари бўйича эса, қурилишни ташкил қилиш ишлари ва саноат ишлаб чиқариш ишлари лойиҳалар асосида бажарилади.

234. Каналлар йўналиш чизиғида гидротехника иншоотлари ва насос станцияларини қуриш ишлари лойиҳада белгиланган нуқталарда махсус жой ажратиш орқали каналлар қурилиш жараёни билан бир вақтда олиб бориш лозим.

235. Гидротехника иншоотлари ва каналларни таъмирлаш ҳамда реконструкция қилишда сув қайтариш, сув ўтказиш ва сув бериш ишлари бўйича тадбирларни кўзда тутиш лозим, сув сарфларидан фойдаланиш ваколатли орган (сув хўжалиги ташкилотлари)нинг розилиги билан амалга оширилиши лозим.

236. Ўзиоқар сувлар билан сув босиш эҳтимоли мавжуд минтақада, шунингдек сув омборларнинг пастки соҳил қирғоқлари ва қўллар бўйида қуриш лойиҳалаштирилган сув олиш иншоотлари ва насос станцияларининг махсус жойларини вақтинчалик дамба билан ҳимоялаш лозим.

Вақтинчалик дамбалардаги сув сатҳи қурилиш давридаги сув сатҳидан ортиқроқ бўлса “Гидротехника иншоотлари. Лойиҳалаштиришнинг асосий низомлари” қурилиш меъёрлари ва қоидалари талабларига асосан аниқлаш ёки ўрнини босувчиларга асосланиб ва сув омборларини сув тўлдириш ҳамда ишлаш қобилияти ҳисоби билан бажариш керак.

Вақтинчалик дамбалар деворининг кенглиги уларни қуришда ва улардан фойдаланишда ишлатиладиган энг катта ўлчамли машиналарга боғлиқликда, аммо 3,5 m дан кам бўлмаган ҳолда белгилаш лозим.

Вақтинчалик дамбанинг баландлиги 5 m гача бўлса, қияликлар тиккалигини, қуйида келтирилган 13-жадвалдаги кўрсатгичларга асосан қабул қилинади, баландлиги 5 m дан ортиқ бўлса, ҳисоблаш йўли билан аниқланади.

Вақтинчалик дамбани қуришда, мазкур регламентнинг ҳимояловчи ғов кўтармаларни қуриш бобида келтирилган қоидаларига асосланиб, бажариш лозим.

13-жадвал

Тупроқлар	**Қияликларнинг тиккалиги**	
	Тепа томондаги	**Пастки томондаги**
Чангсимон қум майда, ўртача ва йирик	1:2,5	1:2
Шағал қумли	1:1,75	1:1,5
Қумоқ, қумлоқ, соф тупроқ	1:2	1:1,75
Бошқалар	Лойиҳа билан аниқланади	

237. Тошқин даври келгунча, махсус жойларни чегараловчи вақтинчалик дамбаларда тошқинга қарши тадбирларни бажариш керак ва ҳалокатни олдини олиш учун зарур эҳтиёт қисмларни (грунт, тошлар, қум билан тўлдирилган қоплар, темир-бетон бўлаклар ёки плиталарни) тайёрлаб қўйиш лозим.

Тошқин вақтида назоратчилар томонидан 24 соатлик навбатчилик ташкиллаштирилиши, зарур бўлган қурилиш техникаси ва механизмлар тайёрланган бўлиши керак.

238. Махсус жойларни тескари кўмишда тупроқни зичлаш ишлари лойиҳа талабларига мувофиқ бажарилиши керак, агар лойиҳада тескари кўмиш учун ишлатиладиган тупроқнинг зичлиги кўрсатилмаган бўлса, йирик ва майда заррали қумлар учун - 1,65 t/m^3дан кам бўлмаган ҳолда, майда қумлар, қумоқ ва қумлоқ грунт учун эса – 1,6 t/m^3 дан кам бўлмаслиги керак.

239. Насос станцияларида гидромеханика ўрнатиш, қоидага мувофиқ, умумий фойдаланишдаги кўтарувчи механизмлар ёрдамида бажарилиши лозим.

240. Гидротехника иншоотлари ва насос станцияларини қуришда, қуриш, ўрнатиш ишлари ва ишлаб чиқариш сифатини назорат қилиш тадбирлари иншоотларнинг конструктив қисмлари бўйича қай тарзда бажарилса, бутун иншоот бўйича меъёрга мослиги ва меъёр талабларига асосланиб қабул қилиниши керак.

Ерости сувларининг сатҳини пасайтириш усуллари ва тадбирлари (ортиқча сувни чиқариб ташлашни қўллаш билан, зах қочириш билан, сув сатҳини пасайтирувчи қудуқлар билан) иншоотларнинг ва насосли станцияларнинг махсус жойларини геология ва гидрогеология шароитига, шунингдек махсус жойларнинг ўлчовларига боғликликда аниқланиши ва қурилишни ташкил қилиш лойиҳасига мувофиқ бажарилиши керак.

13-боб. Суғориладиган ерларни текислаш

241. Суғориладиган ерларда текислаш тадбирларини амалга оширишда қоидага мувофиқ, янги ерларни ўзлаштиришни олиб боришда, яхшилашда ва қайта тиклашда, суғориш тизимларнинг иншоотларини умумий равишда қуриш билан биргаликда бажарилиши керак.

242. Текислаш ишларини бажаришда тупроқ ишлари (массаси) мувозанатини сақлаш керак, бу шунингдек, чуқурларни тўлдириш, тўпланмалар ва кавальерларни текислаш, ишдан чиққан эски каналларни йўқ қилиш, мавжуд тугатилган дамбаларни текислаш ва бошқа тупроқ ишларини ўз ичига олади.

243. Ер сиртини текислаш ишлари суғориш тизимини яхшилаш ва қайта тиклаш даврида бажарилиши лозим.

Чўкувчан, механик таркиби енгил тупроқда ва шўр ювишни талаб қилувчи шўрланган ерларнинг майдонлари сиртини икки-уч қисмга бўлиб текислашни бажаришда, лойиҳага ва бу шароитда ер сиртини текислашни олиб боришда қўлланиладиган соҳавий қурилиш меъёрий ҳужжатлар талабларига асосланиб бажаришни кўзда тутиш керак.

244. Ер сиртини текислаш ишлари, лойиҳага ва ишлаб чиқариш ишларни лойиҳалаш талабларига мувофиқ, тупроқнинг унумдор қатламини сақлашни таъминлаш ҳисоби билан бажарилиши керак.

Ер сиртини текислаш ишлари қоидага мувофиқ, лазер ускунали қурилмага эга агрегатлар ёрдамида амалга оширилиши лозим.

245. Ер сиртини текислаш ишлари скреперлар, бульдозерлар билан, бўлим сиртини оҳирги текисланиши эса, қурилиш учун вақтинча ажратилган майдонларни ва ер йўлакчаларини рекультивация қилиш узун базалик текислагич билан амалга оширилиши керак.

EZR3847

246. Бульдозерларни қуйидаги ишларни бажаришда қўллаш лозим:

- замин тупроқни 70 m гача узоқликка суришда, сиртни текислаш ишларида, каналлар ва захираларни тупроқ билан тўлдиришда, кавальерларни текислашда.

Скреперларни эса:

- замин тупроқни суриш узоқлиги 70 m дан ортиқ бўлганда қўллаш керак.

247. Шоли полларини текислаш фақат лазерли қурилмага эга агрегатлари бор скреперлар билан амалга оширилиши лозим.

248. Енгил механик таркибли тупроқларда текислаш тадбирларини қуруқ об-ҳаво вақтида, кузги-қишки даврда амалга ошириш тавсия этилади, суғориш тизимларини яхшилаш ва таъмирлаш эса ўсимлик ўсиш даври оралиғида ўтказиш лозим.

249. Ер сиртини текислик сифатини аниқлаш синовли сув бериш билан ёки махсус қурилмалар орқали нуқталар бўйлаб паст-баландлигини ўлчаш орқали, шунигдек лойиҳавий тўртбурчак тўрини 20х20 m қилиб тақсимлаш билан, текисланган майдондан 20 % шартли танлаб олиш билан ёки ердан фойдаланувчи, яъни буюртмачининг талаб қилган ҳажми бўйича текширилади.

250. Текислаш белгиларининг лойиҳа белгиларидан четланиши ±5 cm оралиғида бўлишига йўл қўйилади, агарда бу белгилар суғоришга тўсқинлик қиладиган тескари нишабни барпо қилмаса қабул қилиш мумкин.

Текислаш ишларини лазерли қурилма билан жиҳозланган механизмлар ёрдамида бажарилса, текислаш белгиларни лойиҳа белгилардан четланишга ±3 оралиқда бўлишига йўл қўйилади.

251. Кўтариладиган тупроқнинг унумдор қатламининг қалинлиги лойиҳавий қалинлигидан четланиши 10 % оралиғида бўлишига йўл қўйилади.

14-боб. Шўрланган ерларни ювиш

252. Ерларнинг шўрини ювиш қишлоқ хўжалигида фойдаланишга тайёрлаш жараёнида қурилиш корхоналари томонидан бажарилади, бунда суғориладиган ерларни умумий равишда яхшилашда ва қайта тиклашда, зах қочириш зовур ва дренаж қувурларининг қурилиши билан биргаликда, ерларни текислаш, яхлит жойларнинг табиий шароитининг ўзига хослиги ҳисоби билан ҳамда шўр ювиш вақтига боғликликда амалга оширилади.

253. Доимий зах қочириш зовур ва дренаж қувурлар тармоғи қурилгандан кейин, ерларни шўрини ювиш учун етарли ҳажмда ва таркиби бўйича етарли даражада текислаш ишлари бажарилади ва шўр ювишга тайёрланади.

Дренаж қувурларининг қурилиши ва таъмирланиши шўр ювиш давридан 2-3 ой олдин амалга оширилган бўлиши керак.

254. Шўр ювишга тайёрлаш ишлари тупроқ таркибини шўрланиш даражасидан келиб чиқиб аниқланади.

Шўр ювиш қуйидаги тадбирлар орқали амалга оширилади:

- полларни сув билан тўлдириш;
- эгат олиб сув бериш;
- чизиқларга бўлиб сув бериш.

255. Шўрланган полларни сув билан тўлдириб ювишда ерларни тайёрлаш учун қуйидаги тадбирларни амалга ошириш тавсия этилади:

тупроқни махсус трактор билан 0,6-1,0 m чуқурликда юмшатиш;

ерларни лазер ускунали текислагичлар билан текислаш;

полларни четидаги тупроқни зичлаш орқали сув сизилишини олдини олиш;

вақтинчалик суғориш тармоқлари ва зах қочириш дренажларини қуриш ёки мавжудларини таъмирлаш.

Поллар четини зичлаш уларни томонлар йиғиндиси, бутун узунлиги бўйча ва лойиҳани баландлиги бўйича кам ҳажмда сув бериш билан намлаш ва тупроқ намлангунга қадар ишлов бериш билан бажарилиши лозим.

256. Шўр ювиш даврига қадар ерости сувлар сатҳи 2,5 – 3,0 m дан каттароқ чуқурликда жойлашган бўлса, вақтинчалик зах қочириш зовурлари ва дренаж қувурларини қуриш талаб этилмайди, фақат мавжудларини таъмирлаш тавсия этилади.

257. Чуқур эгат бўйлаб сув бериш билан тупроқларнинг шўрини ювиш бир ёки икки бўлимга бўлиб бажарилади ва шўр ювиш меъёрларига боғликликда ўтказилади.

Кучли ва ўрта шўрланган ерларнинг шўрини ювиш учун ҳар бир гектарига 6-7 минг m^3 меъёрлар билан сув бериш ва икки бўлимга бўлиб ўтказиш тавсия этилади.

258. Эгат бўйлаб биринчи бўлимга сув бериш билан ерларнинг шўрини ювишга тайёрлашда қуйидагиларни амалга ошириш тавсия этилади:

- тупроқни махсус трактор билан 0,35-0,4 m чуқурликда юмшатиш;
- ерларни лазер ускунали текислагичлар билан текислаш;
- суғориш эгатлар орасидаги масофани 0,45 ёки 0,6 m оралиғида олиш.

Иккинчи бўлим шўр ювиш учун ерларни тайёрлашда эса:

- тупроқни махсус трактор билан 0,3-0,35 m чуқурликда қайта юмшатиш;
- махсус текислагич билан текислаш ва суғориш эгатларни қайтадан олиш тавсия этилади.

259. Поллар бўйича сув бериб, ерларнинг шўрини ювиш учун тайёргарлик кўришда, эгат бўйлаб сув бериш билан ерларнинг шўрини ювишга тайёрланиш каби ўтказиш лозим, фақат эгат олиш ишларини чиқариб ташлаш билан, қирғоқ ҳимояловчи кичик дамбалар қуриш орқали бажарилиши лозим.

260. Ерларнинг шўрини ювиш тадбирлари, қоидага мувофиқ, кузги-қишги даврда амалга оширилиши лозим.

Биринчи бўлим шўр ювишнинг бошланиши сентябрь-октябрь, тугатилиши эса декабрь ойида бўлиши керак.

Шўр ювишнинг иккинчи бўлими февралдан бошланиб, мартда тугатилиши керак.

261. Ерларни шўрини ювиш босқичма-босқич сув бериш (суғориш) билан, уларнинг миқдори эса сув бериш (суғориш) орасидаги интервали сувнинг ҳажм қисми бўйича лойиҳа талабларига мувофиқ бажарилиши керак.

262. Эгатлар бўйлаб босқичма-босқич сув бериш орқали тупроқнинг шўрини ювишда уларнинг орасидаги интервал 10-15 кундан ошмаслиги керак.

263. Эгатлар бўйлаб сув бериш билан шўр ювишни ўтказишда, енгил механик таркибли тупроқларда босқичма-босқич сув бериш орасида қайта эгат олишга йўл қўйилади, бажарилаётган тадбирлар кузатувлар натижасида аниқланади ва шўр ювиш ишларини рўйхатга олиш дафтарида кўрсатилади.

264. Шўр ювиш тадбирлари тугагандан кейин ва тупроқ қуригач, бартараф қилинадиган тадбирлар бажарилиши керак, бунда қишлоқ хўжалигини ўзлаштиришга

ерларни топшириш учун ҳимояловчи кичик дамбалар, вақтинчалик зах қочириш зовурлари ва суғориш тармоқлари тупроқ билан тўлдирилади, суғориладиган бўлимлар махсус техникалар ёрдамида юмшатилиб, лазерли текислагичлар билан текисланиши лозим.

265. Ерларнинг шўрини ювиш бўйича олиб борилаётган ишларни назорат қилиш, ерларни шўр ювишга тайёрлашдан бошлаб, шўр ювиш даври тугагунга қадар олиб борилади.

266. Шўр ювишга тайёргарлик кўриш, ишларни назорат қилишда, ерларни текислаш, чуқур юмшатиш, эгат ёки пол олиш тадбирларини, шунингдек вақтинчалик суғориш ва зах қочириш зовурлари, дренаж тармоқларининг қуриш, ҳимояловчи кичик дамбаларни ва сув ўлчагич иншоотларини лойиҳага мослигини текшириш лозим.

267. Шўрланган ерларнинг шўрини ювиш ва сифатини назорат қилишда қўйидагиларни амалга ошириш лозим:

- шўр ювиш учун бериладиган сувнинг миқдорини ва ташлама сувлар ҳажмини ҳисоблаш;

- ерости сизот сувлари сатҳини кузатиш ва таҳлил қилиш;

- сув ва тупроқ таркибидаги тузларни назорат қилиш ва балансини тузиш.

268. Ерости сувлар сатҳи шўри ювиладиган тупроқнинг ҳисобий қатлами сатҳидан пастга туширилгандан кейин, шўрни ювиш ишлари тугатилган ҳисобланади.

269. Сувни шимилишини лабораторияда анализ қилиш учун ҳар 25 cm ораликда 1 m чуқурликда кўргазма намуналарини танлаш билан, тупроқ таркибидаги тузларни назорат қилиш шўр ювишдан олдинги тупроқ таркиби ва шўр ювилгандан кейинги тупроқ таркибини текшириш орқали амалга оширилади.

EZR3847

ҚР 07.03-23
“Суғориш тизимлари”
қурилиш регламентига
1-ИЛОВА

Шаҳарсозлик фаолияти ва техник жиҳатдан тартибга солиш соҳасидаги норматив ҳужжатларга ҳаволалар

ҚМҚ 2.06.05 Тупроқ материалларидан бўлган туғонлар;

ҚМҚ 2.06.01 Гидротехника иншоотлари. Лойиҳалаштиришнинг асосий низомлари;

ҚР 02.01 Ер иншоотлари. Замин ва пойдеворлар;

ҚР 03.01 Юк кўтарувчи ва тўсувчи конструкциялар;

ҚР 04.01 Қурилиш конструкциялари ва иншоотларини коррозиядан ҳимоялаш;

ҚР 05.04 Сув таъминоти ва оқова сув ташқи тармоқлари ҳамда иншоотлари;

ҚР 06.03 Автомобиль йўллари;

ҚР 07.01 Дарё гидротехника иншоотлари;

ҚР 01.01 Ҳудудларни ободонлаштириш ишлари;

Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2021 йил 21 майдаги “Капитал қурилиш соҳасида буюртмачи хизмати фаолиятини тубдан ислоҳ қилиш чора-тадбирлари тўғрисида” ВМҚ-321-сонли Қарори;

ГОСТ Р 59057-2020 Атроф-фуҳит муҳофазаси. Ерлар. Бузилган ерларни рекультивация қилиш бўйича умумий *талаблар (расмий манба: ГОСТ Р 59057-2020 Охрана окружающей среды. ЗЕМЛИ. Общие требования по рекультивации нарушенных земель).*